

Arjen turvallisuus

Sisäisen turvallisuuden ohjelman valmisteluun
osallistuneen asiantuntijaryhmän loppuraportti

SISÄASIAINMINISTERIÖ 31.3.2008
JULKINEN 15.4.2008

JOHDANTO

Valtioneuvosto asetti 29.8.2007 hankkeen valmistelemaan sisäisen turvallisuuden ohjelmaa. Asettaminen perustui pääministeri Matti Vanhasen toisen hallituksen ohjelmaan 15.4.2007, jossa päätettiin seuraavaa: Hallitus määrittää sisäisen turvallisuuden tavoitteet ja toimenpiteet poikkihallinnollisesti sisäisen turvallisuuden ohjelmassa. Ohjelman painopistettä laajennetaan merellisiin suuronnettomuuksiin ja ympäristötuhojen torjuntaan, asumisen turvallisuuteen, järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan, ääriliikkeiden nousun estämiseen, terrorismin torjuntaan, lähisuhdeväkivallan vähentämiseen sekä laittoman maahantulon ja ihmiskaupan estämiseen.

Asettamispäätöksessä asetettiin yhteensä seitsemän asiantuntijaryhmää valmistelemaan aineistoa sisäisen turvallisuuden ohjelman pohjaksi. Lopullisesta ehdotuksesta sisäisen turvallisuuden ohjelmaksi vastasivat hankkeen johtoryhmä ja ohjausryhmä.

Tämä raportti on sisäisen turvallisuuden ohjelman valmistelussa mukana olleen yhden asiantuntijaryhmän työn loppuraportti. Loppuraportin sisällöstä vastaa asiantuntijaryhmä eikä sitä ole käsitelty sisäisen turvallisuuden ohjelman ohjaus- tai johtoryhmässä.

Sisäisen turvallisuuden ohjelmaan liittyvää aineistoa laajemmin on nähtävissä verkkosivuilla osoitteessa <http://www.intermin.fi/sisainturvallisuus>.

Sisällys

1. Johdanto	2
2. Nykytila	3
2.1. Yleistä väkivaltarikollisuudesta Suomessa.....	3
2.2. Lähisuhdeväkivalta	4
2.3. Lapsiin ja nuoriin kohdistuva väkivalta	6
2.4. Työssä kohdattu väkivalta.....	8
2.5. Uhrin palvelut ja tuki	9
3. Nykytilan arviointia	11
3.1. Uhria ei tunnusteta	11
3.2. Palvelujen kattavuus ja resursointi heikko	12
3.3. Uusiutuvan uhriutumisen ehkäisy	14
3.4. Uhrin ja todistajan tarpeiden huomioiminen puutteellista.....	15
3.5. Osaamisen kehittäminen väkivallan ehkäisemiseksi ja uhrin auttamiseksi.....	15
3.6. Tiedon ja koordinoinnin puute	17
3.7. Väkivallan vastainen asennemuutos.....	19
3.8. Alkoholien yhteys väkivaltaan.....	19
4. Strateginen linjaus	20
5. Tavoitteet	20
6. Toimenpiteet, resurssit ja mittarit	21
6.1. Toteutetaan lapsiin ja nuoriin kohdistuvan väkivallan vähentämisen toimintaohjelma	21
6.2. Uhritutkimusten ja niiden rahoituksen vakiinnuttaminen.....	22
6.3. Vahvistetaan olemassa olevia uhrin ja todistajan tukipalveluja	23
6.4. Sisällytetään kaikkien koulutusasteiden perustutkintoihin tietoa väkivaltailmiöstä ja siihen puuttumisesta, uhrin edelleen ohjaamisesta tarvittaviin tukipalveluihin sekä eri viranomaisten yhteistyöstä	25
6.5. Vahvistetaan lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisyn koordinaatioyksikköä.....	26
Kirjallisuus	28
Liite 1. Muut työryhmän tärkeinä pitämät toimenpiteet	31
1.1. Lainsäädännön kehittäminen ja toimeenpano väkivallan vähentämiseksi ja uhrin tarpeiden tunnistamiseksi	31
1.2. Osaamisen kehittäminen väkivalta-asioissa	32
1.3. Palvelu- ja yhteistyörakenteiden parantaminen väkivallan uhrin auttamiseksi ja väkivallan ehkäisemiseksi	32
1.4. Yhteistyörakenteiden vahvistaminen valtakunnan tasolla.....	32
1.5. Väkivallan osoitinjärjestelmän kehittäminen	32
Liite 2. Viranomaispalvelut uhreille	34
Liite 3. Järjestöjen uhreille tuottamat palvelut	37

1. Johdanto

Asiakirja sisältää sisäisen turvallisuuden ohjelman valmistelemiseksi asetetun Arjen turvallisuus-asiantuntijaryhmän esityksen väkivaltarikollisuuden nykytilasta, tavoitteista, ehdotuksesta strategiseksi linjaukseksi ja toimenpiteiksi. Asettamispäätöksen toimeksiannon mukaan työryhmän tehtävänä oli valmistella 15.2.2008 mennessä aihealueeltaan poikkihallinnolliset strategiset linjaukset, tiivis nykytilan kuvaus, toimenpiteet ja mittarit väkivallan, erityisesti lähisuhdeväkivallan ja työssä kohdatun väkivallan vähentämiseksi, ikääntyvään väestöön kohdistuvan väkivallan, rikosten ja turvattomuuden vähentämiseksi, rikoksen uhriksi joutuneiden palvelujen parantamiseksi ja todistajien tukemiseksi ja muihin arjen turvallisuuden kannalta tärkeiksi toimiksi. Valmistelussa tuli ottaa erityisesti huomioon jo tehdyt valtakunnalliset päätökset ja ohjelmat ja arvioida niiden pohjalta ne priorisoitavat kohteet, jotka vaativat vielä lisäpanostusta. Erityinen huomio tuli kiinnittää lapsiin ja nuoriin sekä naisiin kohdistuvaan väkivaltaan ja turvattomuuteen. Lisäksi ryhmän tuli valmistelussa ottaa huomioon uudet rikoksentekekeinot, joista esimerkkinä mainittiin internetissä tapahtuva lasten seksuaalinen hyväksikäyttö. Strategisessa linjauksessa tuli ottaa huomioon syrjäytymisen ehkäisy.

Tehtävä sisältää myös yhteistyörakenteiden ja resurssien arvioinnin. Asettamiskirjeen mukaisesti ryhmän tulee arvioida tarpeet rikoksen, erityisesti väkivallan uhrille tuotettavia palveluja ja tukea sekä arvioida, miten viranomaisten ja järjestöjen tuottamat palvelut toimivat kokonaisuudessaan ja miten ne ovat tarvitsijoiden saavutettavissa. Ohjelman valmistelusta laaditussa oppaassa työryhmiä ohjeistettiin ottamaan huomioon ensimmäisessä sisäisen turvallisuuden ohjelmassa olleet toimenpiteet (Sisäisen turvallisuuden ohjelman valmistelu 2007).

Asiantuntijaryhmän tuli laatia viisi toimenpide-ehdotusta ja määrittää toimenpide-ehdotusten toteuttamiseksi tarvittavat resurssit sekä mittarit toteutuksen seuraamiseksi.

Asiantuntijaryhmä on kokoontunut useita kertoja ja sen jäseninä ovat olleet:

Puheenjohtaja toiminnanjohtaja Marita Ruohonen, Suomen mielenterveysseura
Varapuheenjohtaja ylitarkastaja Helena Ewalds, sosiaali- ja terveysministeriö (1.1.2008 lukien kehittämispäällikkö, STAKES)
Päällikkö Tarja Mankkinen, sisäasiainministeriö
Rikosylikomisario Kari Tolvanen, Helsingin kihlakunnan poliisilaitos
Poliisitarkastaja Mikko Lampikoski, sisäasiainministeriö
Johtaja Kauko Aromaa, HEUNI
Tutkija Martti Lehti, Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos
Projektipäällikkö Sirkka Rousu, Suomen kuntaliitto
Vanhempi hallitussihteeri Päivi Kantanen, työ- ja elinkeinoministeriö
Ylitarkastaja Immo Parviainen, opetusministeriö
Lapsiasiainvaltuutettu Maria Kaisa Aula, Lapsiasiainvaltuutetun toimisto
Valtionsyyttäjä Anu Mantila, Valtakunnansyyttäjävirosto
Toiminnanjohtaja Petra Kjällman, Rikosuhripäivystys
Erikoistutkija Juha Kääriäinen, Poliisiammattikorkeakoulu
Erityisasiantuntija Aleksandra Partanen, liikenne- ja viestintäministeriö
Erikoissuunnittelija Mervi Sarimo, oikeusministeriö
Ylitarkastaja Jaana Walldén, opetusministeriö
Toiminnanjohtaja Ritva Karinsalo Ensi- ja turvakotien liitto
Sihteeri, erikoissuunnittelija Minna Piispa

Asiantuntijatyöryhmä on työssään jakautunut viiteen aihepienryhmään, jotka käsittelivät lähisuhdeväkivaltaa (puheenjohtaja Helena Ewalds), lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa väkivaltaa (puheenjohtaja Sirkka Rousu), groomingia (puheenjohtaja Kari Tolvanen), työväkivaltaa (puheenjohtaja Päivi Kantanen) ja uhrin tukea ja palveluja (puheenjohtaja Petra Kjällman).

Alatyöryhmissä ovat kutsuttuina asiantuntijoina olleet Georg Henrik Wrede (Lapsiin, nuoriin ja perheiden politiikkaohjelma, opetusministeriö), Pia Puu-Oksanen (Amnesty), Mari Laiho (Pelastakaa Lapset ry), Riitta Kauppinen (Mannerheimin lastensuojeluliitto), Maaret Kallio (Väestöliitto), Heikki Sariola (Lastensuojelun keskusliitto), Jonna Turunen (poliisi), Marja Vuento (poliisi), Eija Paavilainen (Tays), Mia Tuominen (poliisi), Auli Ojuri (Ensi- ja turvakotien liitto), Pirjo Pehkonen (Naisten Linja), Päivi Vilkki-Leinonen (Raiskauskriisikeskus Tukinainen), Jenni Tuominen (Monika Naiset), Kati Jääskeläinen (KDYK Väkivallasta sovintoon –projekti).

2. Nykytila

2.1. Yleistä väkivaltarikollisuudesta Suomessa

Väkivaltarikollisuuden kehitystä voidaan seurata viranomaisten tietoon tulleen rikollisuuden, kuten poliisin tietoon tullutta ja kuolemaan johtanutta rikollisuutta kuvaavien tilastojen avulla. Kaikki rikollisuus ei kuitenkaan tule viranomaisten tietoon ja siksi on tiedon saamiseksi kokonaisrikollisuudesta tarpeen kerätä tietoa väestökyselyillä ihmisten kokemasta väkivallasta.

Viranomaisten tietoon tulevan törkeän väkivaltarikollisuuden määrä on Suomessa korkea verrattuna useimpiin muihin läntisiin maihin. Tahallisia henkirikoksia tehdään Suomessa vuosittain asukasta kohden noin kaksikertainen määrä Euroopan unionin jäsenmaiden keskiarvoon verrattuna. Vain Baltian ja Balkanin maissa sekä Unkarissa rikostasoa on vielä Suomeakin korkeampi. Henkirikollisuustaso on ollut verrattain vakaa 1970-luvun puolivälistä alkaen. Viime vuosien henkirikollisuuden määrä näyttää olevan laskusuunnassa muutamaa poikkeusvuotta lukuun ottamatta. Vuonna 2004 alkoholipolitiikassa tapahtuneet muutokset näkyivät henkirikollisuuden kasvuna. Vuonna 2007 henkirikosten määrä lisääntyi ennakkotietojen mukaan edelliseen vuoteen verrattuna noin 10 prosentilla (n=153), mutta ei saavuttanut kuitenkaan vuoden 2004 tasoa. Naisiin kohdistunut henkirikollisuus on vuosina 2002-2006 pysynyt ennallaan. Valtaosa henkirikoksista on puolisoiden, sukulaisten ja tuttavien välisiä. Naisen surmaaja on useimmiten puoliso, entinen puoliso tai seurustelukumppani. Miehen surmaaja taas on yleisimmin ystävä tai tuttava ja miesten väkivaltarikollisuutta leimaa syrjäytyneiden ja alkoholisoituneiden miesten keskinäinen väkivalta. (Lehti ja Kivivuori 2007; Hyvinvointivaltion kriminaalipolitiikka 2007.)

Poliisille ilmoitettujen pahoinpitelyrikosten määrä on kasvanut viimeisten kymmenen vuoden aikana. Pahoinpitelyrikoksia ilmoitettiin poliisille vuonna 2007 ennakkotiedon mukaan 35.598 (Ohjausryhmän kokous 4.2.2008). Kasvu on muodostunut pääosin lievistä pahoinpitelyistä. Perheväkivallasta ilmoitettujen kotihälytysten määrä on kasvanut. Poliisin tietoon tulleet raiskaukset ovat lisääntyneet viime vuosina. Vuonna 2005 poliisin tietoon tuli lähes 600 raiskausta, kun rikoksia kymmenen vuotta aikaisemmin oli vajaat 400. Poliisin tietoon tulneiden rikosten määrän kasvu voi kertoa siitä, että ihmisten alttius ilmoittaa rikoksia on noussut ja poliisin kirjaamiskäytännöt ovat parantuneet. Poliisi on myös tehostanut joihinkin rikoksiin, kuten lähisuhdeväkivaltaan puuttumista. Uhritutkimusten mukaan noin joka kymmenes suomalainen

joutuu vuosittain uhkailujen tai väkivallan kohteeksi. Väkivaltaa kokeneiden osuus on laskenut viime vuosina, erityisesti katuväkivaltaa kokeneiden. (Hyvinvointivaltion kriminaalipolitiikka 2007; Heiskanen 2006.)

Uhkana on, että väkivallan määrä kasvaa väkivaltaan turtumisen, eriarvoisuuden lisääntymisen, lähisuhdeväkivallan lisääntymisen, humalahakuinen kulttuurin sekä teknologian kehityksen seurauksena. Teknologian kehitys luo uusia väkivallan tekemuotoja, joista voidaan mainita netissä tapahtuva häirintä, kiusaaminen ja seksuaalinen hyväksikäyttö. Näiden ilmiöiden ennalta ehkäisy ja torjunta ovat vaikeita ennustettavuuden puutteen vuoksi. Teknologian kehitys saattaa myös johtaa sosiaalisten kontaktien heikkenemiseen ja sitä kautta umpioitumiseen, joka taas voi lisätä väkivallan määrää.

Yhä suurempi osa väestöstä siirtyy kasvukeskuksiin. Näissä sosiaalinen kontrolli, joka on rikollisuuden kannalta keskeinen tekijä, on usein heikompi kuin maaseudulla.

Kansallinen väkivallan vähentämishjelma hyväksyttiin valtioneuvoston periaatepäätöksellä 14.12.2006. Ohjelmaa toteutetaan vuoden 2008 loppuun. Kansallisen väkivallan vähentämishjelman toteutusta jatketaan tämän jälkeen niiltä osin, kuin suositukset eivät ole toteutuneet ja tätä työtä koordinoi rikosentorjuntaneuvoston väkivaltajaosto. Ohjelma kattaa kaikki keskeiset väkivaltaongelmat ja ohjelman erityishuomio on seurauksiltaan vakavimmassa väkivallassa. Ohjelmassa on lueteltu laaja joukko konkreettisia toimenpiteitä, joilla puututtaisiin mm. alkoholiehtoiseen väkivaltaan, lasten ja nuorten tekemään ja heihin kohdistuvaan väkivaltaan, naisiin kohdistuvaan väkivaltaan, työväkivaltaan, järjestäytyneeseen rikollisuuteen ja rasistiseen väkivaltaan.

Ohjelmassa luetellaan yleisiä toimia väkivallan vähentämiseksi, joilla puututtaisiin mm. syrjäytymisen ehkäisemiseen ja väkivaltaa ehkäiseviin mielenterveyspalveluihin sekä luodaan pohjaa väkivaltaa vastustavan kulttuurin muutokselle. Niin nuorten väkivaltaisuuden kuin henkirikollisuudenkin taustalla on usein vakavia mielenterveyden ongelmia, joihin asianmukaisesti puuttamalla olisi voitu ehkäistä väkivaltaa.

Ohjelma sisältää myös runsaasti toimia alkoholiehtoisen väkivallan vähentämiseksi, kuten yleensä alkoholinkulutuksen ja erityisesti humalakulutuksen vähentämiseksi. Lisäksi ehdotetaan toimia, jotka vaikuttaisivat alkoholin nauttimistilanteisiin siten, että todennäköisyys väkivaltaan niissä vähentyisi. Näiden toimenpiteiden avulla voidaan vähentää suomalaisen väkivaltarikollisuuden ongelmia niiltä osin, jotka jäivät työryhmän toimeksiannon ulkopuolelle.

2.2. Lähisuhdeväkivalta

Lähisuhdeväkivalta on työryhmän tehtävässä määritelty WHO:n määritelmää noudattaen. WHO:n määritelmän mukaan ihmisten välinen väkivalta jakautuu kahteen ryhmään. Ensimmäisenä ryhmänä on perhe- ja parisuhdeväkivalta eli perheen jäsenten ja lähisuhteessa elävien välinen ja, yleensä, joskaan ei yksinomaan, kodeissa tapahtuva väkivalta (=lähisuhdeväkivalta). Toinen väkivallan muoto on yhteisöllinen väkivalta eli yleensä kodin ulkopuolella tapahtuva väkivalta ihmisten välillä, jotka eivät ole sukua toisilleen ja jotka saattavat tuntea toisensa tai olla tuntematta toisiaan. Lähisuhdeväkivalta voi WHO:n määritelmän mukaan kohdistua kumppaniin joko samaa tai eri sukupuolta olevaan, lapseen tai ikääntyvään ja uhrin voivat olla sekä naisia että miehiä.

Lähsuhdeväkivalta voi olla muodoltaan fyysistä, seksuaalista tai taloudellista väkivaltaa tai väkivallalla uhkaamista sekä riistoa ja laiminlyöntiä.

Erilaisia toimenpiteitä lähsuhdeväkivallan vähentämiseksi on toteutettu valtion taholta. Näistä mainittakoon sosiaali- ja terveysministeriön toimintaohjelma lähsuhde- ja perheväkivallan ehkäisemiseksi (2004-2007). Toimintaohjelman tavoitteena oli ehkäistä lähsuhteissa ja perheissä tapahtuvaa väkivaltaa, parantaa koko maan kattavaa sosiaali- ja terveydenhuollon perus- ja erityispalveluverkostoa väkivallan uhreille ja tekijöille, tehostaa varhaista puuttumista väkivaltaongelmaan, erityisesti väkivaltaa näkevien ja kokevien lasten ja nuorten auttamiseksi sekä kehittää sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön ammatillista osaamista väkivaltatilanteiden tunnistamisessa ja uhrien ja tekijöiden auttamisessa. Toimintaohjelman aikana lähes jokaiseen Suomen kuntaan on nimetty lähsuhde- ja perheväkivallan yhdyshenkilö. Yhdyshenkilö on konkreettinen kanava kuntatasolle, missä itse työ tehdään. Lisäksi jo yli puolet kunnista on perustanut työryhmän suunnittelemaan palvelujen kehittämistä alueellaan. Useissa kunnissa/seutukunnissa on käynnistetty lähsuhde- ja perheväkivallan ehkäisyyn ja väkivaltatyöhön tarvittavien toimintamallien ja työkäytäntöjen kehittämistyö. Kunnissa/seutukunnissa on kehitelty toimintamalleja puuttua lähsuhde- ja perheväkivaltaan sekä luotu palveluketjumalleja.

Myös hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa (2004-2007) ja Sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite- ja toimintaohjelmassa (2004-2007) kiinnitettiin huomiota naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämiseen.

Sisäasiainministeriön poliisiosasto laati oman toimintaohjelman väkivallan estämisessä ja vähentämisessä (raportti 10/2005). Raportin suositukset painottuvat erityisesti poliisin perustoiminnan laadun kehittämiseen väkivaltatyössä.

Huolimatta edellä mainituista toimenpiteistä naisten väkivaltakuolleisuus on Suomessa korkeampi kuin muissa Pohjoismaissa ja useimmissa muissa Länsi-Euroopan maissa. Suomessa kuoli vuonna 2006 keskimäärin 1,2 naista 100 000 naista kohden. Luku on kaksinkertainen Länsi-Eurooppaan verrattuna. Pääosa (80 % neljän vuoden keskiarvona laskettuna) vuosina 2004-2006 parisuhteissa väkivallan seurauksena kuolleista on naisia. Vuonna 2006 heteroseksuaalisessa parisuhteessa surmansa sai 21 naista ja viisi miestä. (Heiskanen 2006; Henkirikosseurantajärjestelmä.)

Suomalaisten yleisten uhritutkimusten mukaan parisuhdeväkivallasta 90 prosenttia kohdistuu naisiin (Sirén & Honkatukia 2005). Parisuhdeväkivaltaa kirjattiin poliisitilastoon vuonna 2005 kaikkiaan 2400 tapausta (naisiin kohdistuvia 2153 tapausta), joka on noin kahdeksan prosenttia kaikista vuoden pahoinpitelyistä. Kyselytutkimusten mukaan lähsuhdeväkivallan erityisenä riskiryhmänä ovat nuoret, 18-24 -vuotiaat naiset, joista fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa tai uhkailua nykyisessä parisuhteessaan viimeisen vuoden aikana oli kokenut 21 %. Väkivallan kokemukset laskevat iän myötä. (Piispa 2006.)

Poliisin tietoon tulleista parisuhdeväkivaltatapauksista naisiin kohdistui 90 prosenttia (vuosien 1987-2006 keskiarvo). Näissä tilastoissa parisuhdeväkivalta kohdistuu erityisesti 30-49 -vuotiaisiin naisiin (Tilastokeskus).

Fyysinen väkivalta on yleensä nuorempien ikäryhmien ongelma. Iän myötä väkivaltaa kokeneiden määrä vähenee. Ikääntyvillä naisilla kotona tapahtuva väkivalta on yleisempää kuin miehillä. Kansallisen uhritutkimuksen aineiston mukaan 55-64-vuotiaiden väkivallan kokemuksissa on eroja sukupuolen mukaan. Väkivallan kokemukset ovat yleistyneet naisilla vuodesta 1988 (3 %) vuoteen 2003 (6 %). Miehillä vastaavaa suuntausta ei ole nähtävissä. (Piispa & Heiskanen 2005).

2.3. Lapsiin ja nuoriin kohdistuva väkivalta

Lapsiin kohdistuvan väkivallan määrää voidaan arvioida viranomaisten tuottamien rekisteritietojen ja kyselytutkimusten avulla. Kuolemansyytilastoihin perustuvien tietojen perusteella tiedämme, että surmattujen pienten lasten määrä on vähentynyt selvästi viimeisen puolen vuosisadan aikana. Vauvojen kuolemien tarkempi tutkimus tarvittaisiin ennaltaehkäisemisen tehostamiseksi. Henkirikollisuutta lievemmän väkivallan osalta viranomaistilastot ovat selvästi epäluotettavampia. Sairaaloiden hoitoilmoitusrekisterin perusteella tiedämme, että vakavan väkivallan vuoksi sairaalahoidossa olleiden lasten määrä on lievästi vähentynyt kuluvan vuosikymmenen alkupuolella. Poliisiin tietoon tuli vuonna 2006 henkeen ja terveyteen kohdistuneita rikoksia 2128 ja noin 1000 seksuaalirikosta, joissa asianomistajaksi oli kirjattu alle 15-vuotias lapsi. Trenditietoa poliisiin tietoon tulleesta lapsiin kohdistuvasta väkivallasta ei ole saatavilla. (Ellonen, Kivivuori & Kääriäinen 2007.)

Rikosuhritutkimusten avulla voidaan arvioida sekä ilmi- että piilorikollisuuden tasoa ja siinä tapahtuvaa kehitystä. Nykyisin maassamme on kolme kyselyjärjestelmää, joissa kerätään tietoja mm. nuorten kokeman väkivallan yleisyydestä. Näitä ovat nuorisoriikollisuuskyselyt, kouluterveyskyselyt sekä kansalliset uhritutkimukset, joista on saatavissa varsin luotettava tieto 15-19-vuotiaiden kokemasta väkivallasta. Nämä yhdessä antavat melko yhteensopivan kuvan nuorten kokeman yleisen väkivallan kehityksestä viime vuosina: kaikkien kolmen järjestelmän mukaan nuorten todennäköisyys joutua väkivallan uhriksi on lievästi laskenut. Lisäksi näyttää siltä, että lasten kokemukset ruumiillisen kurituksen kohteeksi joutumisesta ovat vähentyneet.

Aikuisten kuritusväkivaltaa koskevat asenteet näyttävät olevan hitaasti muuttumassa myönteiseen suuntaan: yhä harvempi suomalainen hyväksyy ruumiillisen kurituksen lasten kasvatukseen. Viimeisimmän Lastensuojelun Keskusliiton tutkimuksen mukaan kuitenkin peräti 26 % vanhemmista hyväksyi lasten ruumiillisen kurittamisen (Sariola 2006). Tämä on huolestuttavaa, sillä lapsen huolto- ja tapaamisoikeuslaissa kiellettiin ruumiillinen kuritus jo 1.1.1984 lukien.

Pitkä-aikaissairaalla ja vammaisella lapsella (joita FAS-lapset ovat) on tutkimusten mukaan suurempi riski joutua kaltoinkohdeksi ja mm. kuritusväkivallan kohteeksi. Lisäksi erityisesti lastensuojelun sijaishuollossa joudutaan hoitamaan psyykkisesti sairaita lapsia (joiden sairauden taustalla on usein väkivaltaa), ilman riittävää hoidollista osaamista lastenkodeissa ja vastaavissa hoitoyksiköissä. (Paavilainen & Flinck 2007; Flinck ym. 2007).

Lapset ja nuoret joutuvat väkivallan kohteeksi myös vertaisryhmissään. Myös koko kouluyhteisö voi joutua, kuten Jokelan koululla, väkivallan kohteeksi. Tämänkaltaisten tapahtumien ehkäisemiseksi tarvitaan yhteisöllisiä valmiuksia.

Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja sen valmistelu

Poliisille ilmoitetut lapsiin kohdistuneet seksuaalirikokset ovat kaksinkertaistuneet tällä vuosituhannella. Vuonna 2006 tapauksia oli 1043 kpl. Seksuaalista hyväksikäyttöä lapsuudessaan kokeneille aikuisille suunnatussa kyselyssä (Laiho 2006) ainoastaan 5 % vastaajista (N=191) oli lapsena kertonut hyväksikäytöstä kaiken jollekin aikuiselle. Suurin osa (62 %) ei koko lapsuusaikanaan kertonut hyväksikäytöstä kenellekään aikuiselle yhtään mitään, edes vihjaillemalla, eivätkä tapahtumat tulleet ilmi millään muullakaan tavalla. Nuorimpien, 1980-luvulla syntyneiden osalta vastaava osuus oli 64 %. Viranomaisten tietoon hyväksikäyttö ei juuri lapsuusaikana ollut

tullut. Poliisin kanssa oli kaikista vastaajista puhunut vain 2 %, eikä sen useammin hyväksikäytöstä ollut puhuttu terveydenhoitajan, sosiaalityöntekijän, lääkärin tai opettajankaan kanssa. 1980-luvulla syntyneistä 4 % kertoi puhuneensa hyväksikäytöstä poliisin kanssa. (Laiho 2006.)

Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön valmistelu prosessilla tarkoitetaan hyväksikäyttöön pyrkivän henkilön tarkoituksellista toimintaa, jossa hän pyrkii rakentamaan lapsen ja hänen lähiympäristöönsä sellaiset suhteet ja olosuhteet, joissa lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö lopulta on mahdollista.

Lapsen tai nuoren alistaminen tapahtuu vuorovaikutussuhteessa, jonka tavoitteena on hyväksikäyttäjän näkökulmasta katsoen oikeuttaa ja neutralisoida myöhemmin tapahtuvat seksuaaliset teot. Prosessissa hyväksikäyttäjä häivyttää teoillaan, sanoillaan ja olemuksellaan normaalin ja epänormaalin välisen rajan ja suostuttelee tai taivuttelee lapsen tai nuoren hyväksikäyttösuhteeseen. (Laitinen 2004.)

Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön valmistelussa voi olla kyse vähittäisestä luottamussuhteen rakentamisesta lapsen tai lapsen vaihtoehtojen häivyttämisestä luomalla lapselle käsitys, jonka mukaan hänen myöntyvyydestään riippuu hänen itsensä tai lapsen vanhempien tai muiden läheisten hyvinvointi ja turvallisuus, lapseen kohdistuva pettymys tai hyväksyntä tai lapsen tai hänen läheistensä joutuminen sosiaalisen häpeän kohteeksi. Kyse voi olla myös luottamuksellisesta tiedosta tai materiaalista, jonka päätyminen muiden tietoon olisi lapsen tai jonkun muun näkökulmasta katsottuna häpeällistä tai ahdistusta aiheuttavaa, tai jostain muusta lapselle tärkeästä asiasta tai suhteesta, johon hyväksikäyttöön pyrkivällä on mahdollisuus vaikuttaa. Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön valmistelun oleellisena osana voi myös olla luottamuksellisen suhteen rakentaminen näennäisen ensisijaisesti lapsen vanhempiin, jolloin lapsen on vaikea asettua vanhempiaan vastaan tai tuottaa heille pettymystä. Lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön pyrkivä toiminta voi tapahtua todellisuudessa, verkossa tai molemmissa.

Lapset ovat eturintamassa käyttämässä ja omaksumassa uuden teknologian mahdollistamia kommunikointitapoja. Pääosin kehitystä voidaan pitää positiivisena, koska sähköisten viestinten avulla lapset pystyvät kommunikoimaan aiempaa moniulotteisemmalla tavalla, luomaan kontakteja entistä helpommin ja mikä hienointa, osallistumaan itse aktiiviseen sisältötuotantoon. Sähköisissä vuorovaikutteisissa viestimissä piilee kuitenkin omat riskinsä, joita lapset eivät oma-aloitteisesti ymmärrä eivätkä hallitse. Lasten leikkikenttä ei enää muodostu pihapiirissä olevasta hiekkalaatikosta vaan lapsen arkiseksi leikkikentäksi on muodostunut erinäisten chattien ja gallerioiden piiri, jossa tietoja ja kuvia vaihdetaan muiden kanssa. Todelliseen face-to-face elämään verrattuna internetin virtuaalimaailma voi tuottaa yllätyksiä kasvottomuutensa ja anonyymiteettinsä johdosta, mihin lapsi ei ole varautunut. Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö ei ole uusi ilmiö, mutta sähköisten viestinten yleistyminen on luonut uudenlaisia keinoja hyväksikäytön toteutukselle. Internetille ja muille sähköisille viestimille ominaiset rajattomuus ja anonyymisyys tekevät sen otolliseksi ympäristöksi tämänkaltaiselle rikolliselle toiminnalle.

Nettiturvallisuustyötä tekevien lastensuojelujärjestöjen (Pelastakaa Lapset, MLL) vuosittaisten selvitysten mukaan lapset ovat tottuneita verkon käyttäjiä. Kyselyjen tulokset ovat yhtenäisiä ja noudattavat myös Eurobarometrin tuloksia. Lapset ja nuoret suosivat erityisesti ns. sosiaalisia, yhteisöllisiä verkkopalveluita. Verkon riskit ovat hyvin tiedossa, mutta riskikäyttäytyminen on yleistä: henkilötietoja jaetaan julkisesti, viesteihin ja henkilöihin luotetaan perusteetta. Yhteisöllisissä verkkopalveluissa tutustutaan muihin ja tapaamiset ulottuvat yhä yleisemmin myös reaaliin maailmaan. Internetpalveluja käytetään myös yhä enemmän kännykän kautta. Vanhempien tietoisuus lasten verkkomaailmasta ja siinä toimimisesta, esim. nettituttujen tapaamisesta on vajaata.

Lapset eivät myöskään juuri kerro verkossa kohdatuista ikävyyksistä aikuisille. Molempien lastensuojelujärjestöjen selvitysten mukaan lasten internetissä kokema seksuaalinen häirintä ja ahdistelu on huolestuttavan yleistä: noin 20 % lapsista ja alle 17-vuotiaista nuorista kertoo joutuneensa heitä häiritsevän häirinnän kohteeksi internetissä. Erityisesti kohteena ovat 13–15 –vuotiaat tytöt (25-35%). (Lähteet: Pelastakaa Lasten Lapsen ääni- sekä matkapuhelimen käytön kyselyt 2005-2007, Mannerheimin Lastensuojeluliiton kuvagalleriakyselyt 2006-2007 sekä vanhempien kysely 2007, Eurobarometri 2007.)

2.4. Työssä kohdattu väkivalta

Useiden selvitysten perusteella on arvioitavissa, että sekä kansainvälisesti että myös Suomessa työpaikkaväkivalta koskee noin viittä prosenttia työvoimasta. Suomessa vuonna 2003 tehdyn haastattelututkimuksen mukaan noin 140 000 henkilöä eli 5.3 % työvoimasta joutui työpaikkaväkivallan tai sillä uhkailun kohteeksi (Sirén & Honkatukia 2005).

Yritysten rikosturvallisuusselvityksen mukaan vuonna 2005 vain harva työntekijä joutuu yrityksen ulkopuolelta tulevan väkivallan kohteeksi. Vastanneista yrityksistä 7 % totesi työntekijän joutuneen väkivallan kohteeksi. Keskimääräistä enemmän väkivaltaa ilmeni kaupan alla, jossa 14 % vastanneista arvioi työntekijänsä joutuneen väkivallan kohteeksi viimeisen kolmen vuoden aikana. Palvelualan yrityksissä luku oli 8 %. Teollisuudessa ja rakentamisessa työntekijät joutuivat harvoin väkivallan kohteeksi. Sen sijaan väkivallan uhkailu kaikissa yrityksissä oli yleisempää (palvelualoilla 33 %, kauppa 28 %, rakentaminen ja kauppa 24 %). Työhön liittyvä väkivalta liittyi mm. päihtyneiden tai huumautuneiden asiakkaiden kohtaamiseen tai erilaisiin murto-, anastus- ja näpistystilanteisiin. Suurin osa vastanneista yrityksistä (69 %) oli varautunut ihmisiin kohdistuviin rikosriskeihin työympäristön teknisillä ratkaisuilla (Yritysten rikosturvallisuus 2005).

Työolotutkimuksen (Lehto & Sutela 2004) mukaan väkivallan uhan kokemukset ovat lisääntyneet vuodesta 1984 lähtien. Vuoden 1990 kyselyssä 20 %, vuonna 1997 24 % ja vuonna 2003 jo 28 % vastaajista ilmoitti työssään riskiksi väkivallan uhan. Naisten ja miesten kokemuksissa on selviä eroja. Naiset kokevat työssään väkivallan vaaran yli kaksi kertaa niin yleisesti kuin miehet. Fyysinen väkivalta tai sen uhka on lisääntynyt naisten töissä selkeämmin ja miesten kokemukset ovat työolotutkimuksen mukaan pysyneet vuoden 1997 tasolla. Kokemukset vaihtelevat kuitenkin ammattialoittain. Riskialttiimpia aloja ovat sosiaali- ja terveydenhuoltoalan työt ja niiden jälkeen palvelu-, opetus- ja liikenneala. Fyysinen väkivalta tai uhka tulee useammin muualta kuin työtovereiden taholta. Asiakastyötä yli puolet työajasta tekevästä noin 30 % on kokenut väkivallan uhkaa kun taas muissa ammateissa luku on noin 8 %. Nuorimmat palkansaajat kokeva väkivallan uhkaa enemmän verrattuna vanhempiin palkansaajiin. Työolotutkimuksen mukaan myös häirinnän ja epäasiallisen kohtelun kokemukset ovat yleisempiä naisilla ja uhka on peräisin asiakkailta/oppilailta/potilaiden taholta.

Akava teki työmarkkinatutkimuksen syrjinnästä ja konflikteista omassa jäsenkentässään 2006 (Aitta & Knuutila 2006). Selvityksessä työväkivallalla tarkoitetaan työssä, työmatkalla tai muuten työhön liittyvissä olosuhteissa sattuvia tapahtumia, joissa henkilöitä loukataan sanallisesti, uhataan tai pahoinpidellään ja jotka suoraan tai epäsuorasti vaarantavat heidän turvallisuutensa, hyvinvointinsa tai terveytensä. Tällaista työväkivaltaa esiintyi Akavalaisen tutkimuksen mukaan eniten kunnissa, erityisesti terveystoimessa ja opetuslalla. Turvallisinta työskentely oli puolestaan yksityisissä yrityksissä. Miehistä 5 % ja naisista 11 % katsoi itse joutuneensa työväkivallan uhriksi viimeisen vuoden aikana. Kunnissa työskentelevistä lääkäreistä puolestaan 23 % ilmoitti joutuneensa

väkivallan kohteeksi; naislääkäreistä 34 % ja mieslääkäreistä 10 % ilmoitti omakohtaisesti kohdanneensa väkivaltaa. Kuntien opetuslalla puolestaan väkivallan uhriksi joutuneita oli 14 %.

Työnantajalla on työturvallisuuslain (738/2002) mukaan velvollisuus huolehtia työntekijäin terveydestä ja turvallisuudesta työssä. Työturvallisuuslain 10 §:ssä säädetään työn vaarojen selvittämisestä ja arvioinnista. Työnantajan on työn ja toiminnan luonne huomioon ottaen riittävän järjestelmällisesti selvitettävä ja tunnistettava työstä, työtilasta, muusta työympäristöstä ja työolosuhteista aiheutuvat haittatekijät, sekä milloin niitä ei voida poistaa, arvioitava niiden merkitys työntekijöille ja turvallisuudelle ja terveydelle. Tällöin on otettava huomioon muun ohella mm. tapaturman ja muu terveyden menettämisen vaara, esiintyneet tapaturmat, ammattitaudit ja työperäiset sairaudet sekä vaaratilanteet, työntekijän ikä, sukupuoli, ammattitaito ja muut hänen henkilökohtaiset edellytyksensä ja työn kuormitustekijät. Vaaratilanteiden arvioiminen edellyttää siten myös väkivaltilanteiden ja uhkatilanteiden arvioimista. Selvityksen tulee kattaa työpaikan kaikki työt ja kaikki vaaratekijät.

Jos työnantajalla ei ole vaarojen arviointiin tarvittavaa riittävää asiantuntemusta, hänen on käytettävä ulkopuolisia asiantuntijoita. Työnantajan on varmistuttava, että asiantuntijalla on riittävä pätevyys ja muut edellytykset tehtävän asianmukaiseen suorittamiseen. Työterveyshuollon asiantuntijoiden ja ammattihenkilöiden käytöstä sekä työpaikkaselvityksestä säädetään työterveyshuoltolaissa (1383/2001). Työnantajalla tulee olla hallussaan edellä todettu selvitys ja arviointi. Selvitys ja arviointi on tarkistettava olosuhteiden olennaisesti muuttuessa, ja se on muutenkin pidettävä ajan tasalla.

Työturvallisuuslain 27 §:ssä säädetään väkivallan uhasta. Työssä, johon liittyy ilmeinen väkivallan uhka, työ ja työolosuhteet on järjestettävä siten, että väkivallan uhka ja väkivaltilanteet ehkäistään mahdollisuuksien mukaan ennakolta. Tällöin työpaikalla on oltava väkivallan torjumiseen tai rajoittamiseen tarvittavat asianmukaiset turvallisuusjärjestelyt tai -laitteet sekä mahdollisuus avun hälyttämiseen. Mikäli työhön liittyy väkivallan uhka, on työnantajan työtä ja työpaikkaa varten laadittava menettelytapaohjeet, joissa ennakolta kiinnitetään huomiota uhkaavien tilanteiden hallintaan ja toimintatapoihin, joilla väkivaltilanteen vaikutukset työntekijän turvallisuuteen voidaan torjua tai rajoittaa. Tarvittaessa on tarkistettava turvallisuusjärjestelyjen ja -laitteiden toimivuus. Valtioneuvoston asetuksella voidaan antaa tarkempia säännöksiä työntekijän turvallisuuteen ja terveyteen liittyvistä järjestelyistä eri toimialoilla ja tehtävissä, joissa esiintyy ilmeistä väkivallan uhkaa.

Sosiaali- ja terveysministeriö vastaa työturvallisuuslain toimeenpanosta ja hallinnon alaiset työsuojelupiirit lain käytännön valvonnasta. STM:ssä toimii työturvallisuussäännöksiä valmisteleva neuvottelukunta, joka parhailaan on arvioimassa kolmikantaisesti väkivallan uhkaan, häirintään ja yksintyöskentelyyn liittyviä säännöksiä ja niiden toimivuutta. Välittömiä lainsäädäntömuutostarpeita ei ole, vaikka lainsäädäntötarpeitakin on tuotu esille. Neuvottelukunnassa on tuotu esille koulutuksen, osaamisen edistämisen ja ohjeistuksen tarve.

2.5. Uhrin palvelut ja tuki

Rikoksen uhri ei ole selkeästi määriteltävissä oleva käsite¹. Eri asiayhteyksissä tarvitaankin erilaisia uhrin määritelmiä. Palvelu- ja hoitojärjestelmissä ei puhuta uhreista, vaan esim. asiakkaista tai

¹ EU:n puitepäätöksessä (15.3.2001) uhrilla tarkoitetaan luonnollista henkilöä, joka on kärsinyt vahinkoa, mukaan lukien fyysinen tai henkinen vaurio, henkinen kärsimys tai taloudelliset menetykset sellaista teosta tai laiminlyönneistä,

potilaista, joita tuetaan ja voimaannutetaan rikosprosessista riippumatta. Rikosoikeusjärjestelmässä puhutaan asianomistajista. Rikos voi aiheuttaa välittömän uhrin lisäksi vahinkoa myös välillisille uhreille.

Työryhmä pitää hyvänä rikosuhritoimikunnan (Komiteanmietintö 2001) kehämäistä ajatusmallia uhrista. Kehän ytimessä on rikosoikeudenkäynnin asianomistaja, rikoksen kohteeksi joutunut henkilö, jolla on oikeus nostaa rikoksesta syyte, oikeus osallistua esitutkintaan ja oikeudenkäyntiin asianosaisena ja lisäksi oikeus vaatia rikoksen johdosta vahingonkorvausta. Rikos järkyttää usein myös uhrin läheisiä. Perheen lapsille saattaa aiheutua suurta kärsimystä perheväkivallasta, vaikka teko ei olisikaan suoraan kohdistunut heihin. Rikos voi järkyttää myös tekijän lähipiiriä, esim. rikoksen tehneen nuoren vanhempia. Rikoksen välilliset uhrin ovat ytimeistä ulompana. Ulommilla kehillä ovat ne ihmiset, joiden elämään teko ei vaikuta yhtä voimakkaasti.

Todistajalla tarkoitetaan rikosasian asianosaispiirin ulkopuolisena kuultavan todistajan lisäksi asianomistajaa, joka haluaa osallistua oikeudenkäyntiin tai joka velvoitetaan saapumaan oikeudenkäyntiin asian selvittämiseksi (Todistajien tukipalvelut 2006).

Viranomaispalvelut ja rikosvahinkokorvaukset

Uhri voi tarvita monentyyppistä apua useilta eri tahoilta. Viranomaisista uhrille palveluja tuottavat etenkin hätäkeskus, poliisi, oikeusapu ja oikeusapuohjaus, sosiaali- ja terveystieteelliset sekä Valtionkonttori. Syyttäjän ja tuomioistuimen toimilla sekä sovittelutoiminnalla on keskeinen merkitys uhrin aseman, oikeusturvan ja kokemusten kannalta. Viranomaispalvelut on lueteltu liitteessä 2.

Rikoksen uhrin oikeutta saada korvauksia valtion varoista laajennettiin 1.1.2006 voimaan tulleella rikosvahinkolainlailla. Tavoitteena oli parantaa rikoksen uhrin oikeutta korvaukseen henkilövahingosta ja selkeyttää korvaussääntelyä. Samalla pantiin täytäntöön EU-direktiivi rikoksen uhreille maksettavista korvauksista². Törkeiden väkivaltarikosten uhrien korvaussuojaa parannettiin vuoden 2008 alusta lukien siten, että henkirikoksen yrityksen ja törkeän pahoinpitelyn tai sen yrityksen uhreille voidaan aikaisemmasta poiketen suorittaa rikosvahinkolain nojalla korvausta henkilövahingon ohella myös kärsimyksistä. Kärsimyskorvaukselle on säädetty enimmäismäärä, joka on seksuaalirikosten uhrien osalta 8 000 euroa ja vapautteen kohdistuvien rikosten ja väkivaltarikosten uhrien osalta 3 000 euroa. Surmansa saaneen läheinen voi saada korvauksia ansionmenetyksistään, sairaanhoitokuluista ja muista kuluista, joita hänelle on koitunut kuolemantapauksen aiheuttamasta järkytyksestä. Uudistuksen yhteydessä luovuttiin suorittamasta rikosvahinkolain nojalla korvausta kärsimyksistä, joka läheiselle kuolemantapauksesta aiheutuu. Eduskunta edellytti, että uuden rikosvahinkolain vaikutuksia seurattaessa arvioidaan surmansa saaneiden läheisten asemaa sekä tarvetta säätää heille oikeus korvaukseen kokemastaan kärsimyksistä ja että samassa yhteydessä otetaan arvioitavaksi myös tähän liittyvä vahingonkorvauslain soveltamiskäytäntö (HE/192/2005).³

jotka ovat vastoin jäsenvaltion rikoslakia. EN:n suosituksen mukaan (14.6.2006) uhrin käsite pitää sisällään tarpeen vaatiessa myös uhrin lähiomaiset.

² Jos Suomessa asuva henkilö on joutunut tahallisen väkivaltarikoksen uhriksi toisessa Euroopan unionin jäsenvaltiossa, hän voi jättää rikoksella aiheutetun vahingon korvaamista koskevan hakemuksen Valtiokonttoriin toimitettavaksi edelleen tekopaikkavaltion korvausviranomaiselle.

³ Oikeusministeriön ja valtiokonttorin yhteistyöllä seurataan korvauskäytäntöä. Vahingonkorvauslain 5 luvun 4 a§:n soveltamiskäytäntöä selvittää oikeusministeriön yhteydessä toimiva henkilövahinkoasiain neuvottelukunta. Mahdollisia lainsäädännön muutostarpeita arvioidaan, kun riittävän kattava selvitys soveltamiskäytännöstä on saatavilla.

Työryhmän käsityksen mukaan rikosvahinkokorvauksiin liittyy yksi ilmeinen epäkohta: toimeentulotukea harkittaessa rikosvahinkokorvaukset katsotaan tuloksi, joka vähentää toimeentulotuen määrää. Tätä ei voida pitää uhrin kannalta oikeudenmukaisena lopputuloksena.

Järjestöjen tuottamat palvelut

Rikoksen uhreille kohdennetuista palveluista vastaavat useat järjestöt. Uhreille annetaan neuvontaa, ohjausta, kriisiapua ja tukea valtakunnallisista puhelin- ja internet-palveluista ja paikallisista palveluista. Uhri voi saada turvakotipaikan taikka avukseen oman tukihenkilön. Apu voi olla myös juridista neuvontaa tai ryhmä- tai vertaistukea. Monet järjestöjen palvelut on tarkoitettu erityisesti naispuolisille väkivallan uhreille. Ainoastaan Rikosuhripäivystys, jonka kohderyhmänä ovat rikoksen uhrin yleensä ja heidän läheisensä, tarjoaa erityistä todistajantukea. Puhelinpalveluja on kaikilla järjestöillä, paikallisia palveluja on vaihtelevasti. On päällekkäisyyttä, mutta myös puuttuvia palveluita. Liitteessä 3 on koottuna keskeisimmät järjestöt ja niiden tuottamat palvelut.

Järjestöjen rooli rikoksen uhrin tukemisessa on keskeinen. Järjestöjen merkitystä uhrin tukemisessa lisää se, että vain osa rikoksen uhreista on rikoksen vuoksi tekemisissä viranomaisten kanssa. Uhrin ja todistajien tukeminen ja auttaminen on kuitenkin ennen kaikkea viranomaisen velvollisuus. EU:n puitepäättös uhrien asemasta sitoo kaikkia jäsenmaita ja edellyttää valtioilta tiettyjä toimia. Komission (KOM 2004) mukaan jäsenvaltio on varmistanut uhrin aseman puitepäättöksessä tarkoitettussa merkityksessä vasta kun se on saattanut kaikki puitepäättöksen artiklat asianmukaisesti osaksi kansallista lainsäädäntöään⁴. Myös Euroopan Neuvoston suositus korostaa valtion velvollisuutta huolehtia uhrien auttamisesta tukipalveluja edistämällä.

Uhripalvelujen tavoitetila ja kehittämiskohteet voidaan määrittää sekä kansainvälisten sopimusten ja suositusten kautta että käytännön kokemuksista. Sisäisen turvallisuuden ohjelman valmisteluaikataulu ei anna mahdollisuutta uhrien tarpeiden selvittämiseksi tutkimuksella ja uhrikyselyllä. Tässä esitetyt seikat ovat järjestöjen ja viranomaisten kokemuksiin ja työryhmän jäsenten käsityksiin pohjautuvia arvioita.

3. Nykytilan arviointia

3.1. Uhria ei tunnisteta

Yhteistä eri hallinnonaloille ja palveluille on vaikeus tunnistaa uhri, missä hänet sitten kohdataankin: esimerkiksi päiväkodissa, koulussa, terveydenhuollossa, sosiaalitoimissa. Väkivallan uhrina olevaa vanhusta, lasta, naista ei tunnisteta, ihmiskaupan uhria ei tunnisteta. Tunnistamisen parantamiseksi on kehitetty osaamista erilaisin menetelmin, kuten varhainen puuttuminen, seulonnat neuvolassa ja menetelmät terveydenhuollossa. Uhrin tunnistamattomuus on silti edelleen suuri ongelma. Jos uhria ei tunnisteta, ei häntä myöskään voida ohjata tarpeenmukaisiin palveluihin ja hän altistuu rikoksille jatkossakin. Toimien kohdentaminen lähisuhdeväkivallan uhriin ja hänen

⁴ Komission kertomus, joka perustuu uhrin asemasta rikosoikeudenkäyntimenettelyissä 15 päivänä maaliskuuta 2001 tehdyn neuvoston puitepäättöksen 18 artiklaan {SEC(2004)102}/* KOM/2004/0054 lopull.

tilanteeseensa mahdollisimman aikaisessa vaiheessa on rikoksantorjunnallisesti tehokasta (Upprepad utsattehet för våld 2001).⁵

Naisiin kohdistuvan väkivallan erityispiirteitä ovat, että väkivalta on usein toistuvaa, väkivalta muuttuu ajan myötä vakavammaksi ja fyysisen väkivallan lisäksi siihen liittyy alistamista ja kontrolloimista. Väkivaltakierteen katkaisemiseksi tarvitaan usein ulkopuolista puuttumista. Tullessaan viranomaisten tietoon väkivalta parisuhteessa on yleensä jo jatkunut melko pitkään⁶. Parisuhdeväkivallan erityispiirteet tulisi tunnistaa paremmin ja ottaa huomioon, koska uhrin on vaikea hakea apua häpeän, syyllisyyden ja pelon vuoksi tai hänellä ei ole tarpeeksi voimia avun hakemiseksi. Auttamistoimenpiteiden tulisi olla enemmän ennakoivia (proaktiivisia) kuin reagoivia ja siten myös paremmin huomioida uhrin turvallisuus. Lainsäädäntöä olisi tarpeen tarkastella kokonaisvaltaisesti ja systemaattisesti naisiin kohdistuvan väkivallan näkökulmasta.

3.2. Palvelujen kattavuus ja resursointi heikko

EU:n tutkimuksen perusteella uhrille tarkoitettujen tukipalvelujen saatavuus ja kattavuus on yleinen ongelma Euroopassa, mutta Suomi on yksi heikoimmista sijoittuvista EU-maista tässä suhteessa (The Burden of Crime in the EU 2005). EU:n neuvoston puitepäätös uhrien asemasta sitoo kaikkia jäsenmaita ja edellyttää valtioilta tiettyjä toimia. Puitepäätös on jo johtanut eräisiin lainsäädännön uudistuksiin Suomessa (mm. rikosvahinkojen korvaukset).

EU:n puitepäätöksen mukaan jäsenvaltion on edistettävä sellaisten uhrien tukijärjestöjen toimintaa, jotka vastaavat uhrin alustavan vastaanoton järjestämisestä sekä hänen myöhemmästä tukemisestaan ja avustamisestaan, joko tarjoamalla niiden käyttöön erityiskoulutusta saanutta omaa julkisten palveluiden henkilöstöään tai rahoittamalla uhrien tukijärjestöjä. Jäsenvaltion on varmistettava, että erityisen haavoittuvaiset uhrit voivat saada olosuhteitaan parhaiten vastaavaa erityiskohtelua. Myös EN:n suosituksen mukaan valtioiden tulee edistää ja tukea uhrien tukipalveluja. Tukipalveluille on asetettu minimistandardit, joista yhtenä on helppo saatavuus. Valtioiden toivotaan tukevan seksuaalirikosten ja perheväkivallan uhreihin erikoistuneita keskuksia sekä järjestävän tai tukevan ilmaisia valtakunnallisia uhrien puhelinpalveluja.

Erityisen huonossa asemassa ovat uhrit, jotka asuvat alueilla, joilla järjestöjen tukipalveluita ei ole lainkaan. Maantieteellinen epätasa-arvo on suuri epäkohta Suomessa. Resurssien puute vaikuttaa osaltaan palveluiden kattavuuteen. Järjestöjen tuottamille palveluilla tyypillistä on niiden rahoituspohja: monet toimivat pääasiallisesti Raha-automaattiyhdistyksen tuella. Tuen jatkuvuus saattaa olla epävarmaa, mikä vaikeuttaa toiminnan suunnittelua. Resurssit vaikuttavat myös laatuun; koulutus ja ammatillinen ohjauskin on otettava huomioon.

STO 1:n tavoitteena oli Rikosuhripäivystyksen (RIKU) toiminnan vakiinnuttaminen, valtakunnallistaminen ja valtion rahoitusosuuden lisääminen sekä alueellisesti kattavan ja riittävät toimintaedellytykset omaavan turvakotiverkoston varmistaminen sekä kattavan sosiaalipäivystysjärjestelmän luominen. Rikosuhripäivystyksen toiminta on varsin vakiintunutta, ja valtion rahoitusta - tosin vain oikeusministeriöstä - on lisätty entisestään. Toiminnan valtakunnallistaminen paikallisena palveluna on kuitenkin vielä toteutumatta: palvelupisteet eivät

⁵ Tutkimuksessa selvitettiin rikosilmoituksen tehneiden riskiä joutua uudelleen rikoksen uhriksi. Lähisuhdeväkivaltaa kohdanneista rikosilmoituksen tehneistä naisista 25% joutui uuden rikoksen uhriksi vuoden sisällä ilmoituksen tekemisestä. Riski on 50-kertainen muihin naisiin verrattuna.

⁶ Englantilaisstudion tutkimuksen (Laycock 1997) mukaan lähisuhdeväkivallan kohteeksi joutunut nainen joutuu keskimäärin 35 kertaa pahoinpidellyksi ennen kuin rikosilmoitus tehdään.

edelleenkin kata koko Suomea. Todistajantukea varsinaisena tukihenkilöpalveluna käräjäoikeudessa on saatavilla vain yhdellä paikkakunnalla.

EU:n suositus on, että turvakotipaikkoja olisi yksi 10 000 asukasta kohden. Suomessa pitäisi sen mukaan olla noin 500 turvakotipaikkaa, kun paikkoja on reilu 100 (Ensi- ja turvakotien liiton jäsenyhdistyksen turvakodeissa vajaa 100). Turvakotipaikat jakautuvat lisäksi epätasaisesti: paikkojen puutteesta kärsii eniten Itä- ja Pohjois-Suomi sekä Pohjois-Pohjanmaa. Pohjoisin turvakoti on Rovaniemellä. Turvakodeilla katsotaan olevan tärkeä merkitys läheisissä suhteissa ja perheissä tapahtuvan väkivallan kohtaamisessa, hoitamisessa ja sukupolvien ketjujen katkaisemisessa. Ensi- ja turvakotien liiton turvakotien toimintatapa perustuu lastensuojeluun ja lapsen oikeuteen elää väkivallattomassa ympäristössä. Turvakodit tarjoavat palveluja kaikille osapuolille, myös miehille. Lapsettomien, turvakotipalveluja tarvitsevien naisten on kuitenkin vaikea saada apua ja hoitoa nykytilanteessa.

Suomesta puuttuu läpi vuorokauden auttava, valtakunnallinen, kaikille rikoksen uhreille tarkoitettu maksuton puhelinpalvelu. Poliisilla ei ole valtakunnallista päivystysnumeroa, sosiaalipäivystysjärjestelmä ei toimi kattavasti ja hätäkeskukseen uhri ottaa yhteyttä yleensä vain tosi paikan tullen. Päivystys- ja kriisipalvelutyö on vahvasti järjestöjen ja kirkon voimavaroilla toteutuvaa. Maksuttomuus palveluissa ei riittävästi toteudu; mm. RIKUn puhelimeen soittaminen maksaa. Juridista neuvontaa saa puhelimitse. Eri kielillä palveluja on tarjolla vaihtelevasti.

Lähisuhdeväkivallan uhriksi joutuneiden palvelujärjestelmässä on nykyisellään useita aukkoja edellä mainittujen palveluiden saatavuudessa ja laadussa olevien puutteiden lisäksi. Suomesta puuttuu lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisytyöhön erikoistuneet palvelut. Nykyisten palveluiden hajanaisuus ja puutteet merkitsevät sitä, että väkivallan uhri ja tekijät eivät saa tarvitsemaansa apua. Siitä syystä erityisosaaminen olisi tarkoituksenmukaista koota siten, että väkivallan uhri ja tekijä voidaan ohjata suoraan väkivallan ehkäisytyöhön erikoistuneeseen palveluun ilman ajanvarausta. Palvelussa tulisi kokonaisvaltaisesti arvioida väkivallan uhrin ja tekijän turvallisuus sekä avun ja tuen tarve. Palvelut tulisi koordinoita siten, että avun vastaanottamista helpotetaan ja palveluketjun toimivuus varmistetaan. Kunta- ja palvelurakennemuutostuksesta annetussa laissa (169/2007, 6 §) laajan väestöpohjan kuntayhtymien tehtävänä on edistää alueellaan terveyden, toimintakyvyn ja sosiaalisen turvallisuuden huomioon ottamista. Tämä tarkoittaa sitä, että kuntayhtymä huolehtii väkivallan ehkäisyn erityisosaamista edellyttävien palveluiden saatavuudesta. Väkivallan ehkäisyn erityispalvelu voitaisiin tuottaa jonkin olemassa olevan palvelun yhteydessä tai perustaa erityinen palveluyksikkö.

Lähisuhde- ja perheväkivallan uhrilta puuttuu pitkäjänteisen tuen ja terapian mahdollisuus. Akuutin avun jälkeen väkivallasta traumatisoituneilla uhreilla on tarvetta saada asiantuntevaa ja usein pitkäkestoista apua traumojen käsittelyyn. Tällä hetkellä näitä palveluita on liian vähän tarjolla tai niiden jonotusaika on liian pitkä.

Puutteena on lisäksi yksinäisten ja nuorten naisten palveluiden heikko tarjonta. Turvakodit, perheneuvolat ja perheasiankeskukset auttavat ensisijaisesti lapsiperheiden ongelmissa. Lapsettomat pariskunnat, iäkkäät ja vammaiset pääsevät avun piiriin vasta, jos resursseja on. Nykyisellään jonot näihin palveluihin ovat pitkiä ja monet jäävät palveluiden ulkopuolelle.

Ongelmana on, että sukupuolispesifinen ajattelu on hämärretty palvelujärjestelmässä. Lukuisat tutkimukset ovat osoittaneet, että naiset ja miehet kokevat parisuhteessa tapahtuvan väkivallan eri tavoin ja lähisuhdeväkivallan seuraukset ovat naisille vakavampia kuin miehille. Auttamisjärjestelmän on vaikea kohdata väkivallan uhreja ja tekijöitä ja tunnistaa heitä

neutralisoivan ajattelutavan vuoksi. Palveluketjun puutteista saataisiin parhaiten tietoa selvittämällä lähisuhteissa tapahtuneiden henkirikosten edeltävät tapahtumat ja palveluketjun toimivuus näissä tilanteissa. Esimerkiksi Ruotsissa on juuri aseteilla tutkintalautakunta tällaisten tapausten selvittämiseksi.

Myös lapsiuhrien kohdalla tilanne on huono. Lapsen aseman ja kuulemisen parantaminen vaatii erityisosaamista, jota ei voi kertyä kuin riittävän laajoilla väestöpohjilla toimittaessa. Nykyinen liian hajaantunut tapa tutkia ja tukea lasta lapseen kohdistuneissa rikoksissa, ei varmista tarvittavaa erityisosaamista. Lapsen kohdistuvan seksuaalisen ja fyysisen väkivallan tutkimuksen tulisi tapahtua mahdollisimman nopeasti siten, että tutkintaprosessi ei traumatisoi lasta tai nuorta. Islannissa on toteutettu Barnahus-hanke, jossa lapsiin ja nuoriin kohdistuvan seksuaalisen ja fyysisen väkivallan tutkinta on keskitetty yhteen paikkaan. Tällöin samassa yhteydessä tehdään lapsen kuulustelu, somaattinen tutkimus sekä psykologinen haastattelu. Lapsi myös ohjataan tutkimuksen jälkeen tarvitsemansa avun pariin. Mallin avulla voidaan varmistaa, että prosessi on nopeaa, tehokasta ja kaikkien osapuolten oikeusturvan mukaista. Toiminnan avulla lapselle saadaan tunne, että häntä kohdellaan kunnioittavasti ja että hän voi luottaa viranomaisiin. Mallissa saadaan myös helpommin esille lapseen mahdollisesti aikaisemmin kohdistuneet kaltoinkohtelut tai rikokset. Ennen kaikkea lapselle voidaan tarjota hänen tarvitsemansa tuki ja apu nopeammin ja parantaa lapsen mahdollisuuksia parantua kokemuksestaan.

3.3. Uusiutuvan uhriutumisen ehkäisy

EN:n suositus asettaa valtioille tehtäväksi kehittää toimintapolitiikkoja toistuvan uhriutumisen tunnistamiseksi ja ehkäisemiseksi. Toistuvan uhriksi joutumisen ehkäisyn tulisi olla olennainen elementti kaikissa uhrin tukemisen ja rikosentorjunnan strategioissa. Uudelleen uhriksi joutumista ehkäisee tehokas ennalta estävä työ, jota rikosentorjunnallisen tiedon mukaan tulisikin kohdentaa uhriin ja hänen tilanteeseensa jo pian tapahtuneen rikoksen jälkeen. Väkivallan uhriksi joutumisen ehkäisemiseksi tarvitaan lainsäädännön toimia, koulutusta, kattavaa palveluverkostoa ja yhteistyörakenteiden kehittämistä. Suomessa poliisi on sisällyttänyt toimintaansa ohjeistusta aiheesta, mutta myös muiden kuin poliisin pitäisi toimia uusiutuvan uhriutumisen ehkäisemiseksi.

Ongelmallinen tilanne on silloin, kun uhrin oikeusturva, eli rikosvastuun toteuttaminen (esitutkinta ja syytteenpano), on epäillyn rikoksen osalta ristiriidassa uhrin suojelutavoitteen kanssa. Uhrin pelko joutua uudelleen rikoksen uhriksi voi, ja usein myös estää, uhria hakeutumasta tukipalvelujen piiriin ja toteuttamasta oikeuksiaan rikosoikeudellisin keinoin. Kysymys on auttavien henkilöiden osaamisesta ja erilaisten riskien tunnistamisesta, johon tarvitaan koulutusta. Yhtenä keinona tilanteen korjaamiseksi voisi olla tietyt lainsäädännölliset toimet, kuten syyteoikeuden järjestelyyn liittyvät säännösmuutokset. Esim. ns. vakaan tahdon pykälä, joka pahoinpitelyrikoksen osalta kumottiin jo vuonna 2004, on voimassa vielä eräiden seksuaalirikosten osalta ja osa seksuaalirikoksista on asianomistajarikoksia. Nykyisellään laittomasta uhkauksesta syyttäjä voi nostaa syytteen vain tietyin edellytyksin, mikä on selvä epäkohta. Jatkuva pelossa elävä uhri tuskin kykenee tekemään rikosilmoituksen uhkailusta. Myös lievä pahoinpitely on asianomistajarikos kohdistuessaan yli 15-vuotiaaseen.

Tutkimusten mukaan läheisväkivallan uhriksi joutuneella on selkeästi kohonnut riski joutua uudelleen uhriksi. Kyse ei ole yleensä ohimenevästä tapahtumasta, vaan pitkäaikaisesta prosessista, jossa väkivallan muodot ovat vaihtelevina yhdistelminä läsnä. Lähisuhdeväkivaltaan usein liittyvien alistussuhteiden sekä häpeän ja salailun vuoksi uhri ei itse kykene tai halua saattaa asiaa viranomaisten tietoon. Viranomaisten rooli auttamisprosessissa on tärkeä, jotta pystyttäisiin

tunnistamaan väkivalta ja sen riskitekijät sekä varmistetaan varhainen puuttuminen niihin. Niiden viranomaisten, joiden toimivat väkivaltatapausten jälkeen joko tekijöiden tai uhrien auttamiseksi tai tekijöihin kohdistuvien seuraamusten kanssa, tulee kiinnittää erityistä huomiota siihen, miten väkivallan uusiutuminen ehkäistään. Tämän vuoksi viranomaisilla ja ammattiauttajilla tulee olla riittävästi tietoa väkivallasta ja sen seurauksista. Viranomaisilla tulee olla selkeät toimintatavat ja työtä tulee tehdä yhteistyössä muiden viranomaisten kanssa. Viranomaisilta edellytetään aktiivista otetta väkivallan tunnistamiseksi ja puheen ottamiseksi, sillä asian käsittely ja puuttuminen eivät saa jäädä uhrin aloitteen varaan, eikä puuttumista saa lykätä siihen asti, että väkivalta pahenee.

3.4. Uhrin ja todistajan tarpeiden huomioiminen puutteellista

EN:n suosituksessa mainitaan periaatteet, jotka valtioiden tulisi varmistaa huomioon otetuksi uhrien tukemisessa. Yhtenä periaatteena on uhrin oikeuksien ja uhrille rikoksesta aiheutuvien negatiivisten seurausten tunnustaminen. Uhreja tulee suojella lisäkärsimyksiltä ja toissijaiselta uhriksi joutumiselta, minkä mm. rikosasian käsittely viranomaisissa voi aiheuttaa. Valtion on tuettava toimia, joilla lisätään uhriin kontaktissa olevien henkilöiden ja organisaatioiden kykyä tunnistaa uhri ja ymmärtää uhrille rikoksesta aiheutuvat negatiivisten seuraukset. Etenkin poliisin ja rikosoikeusjärjestelmän tulee tunnistaa uhrin tarpeet ja varmistaa asianmukainen informaatio, suojele, tuki sekä ohjaus oikeisiin tukipalveluihin.

EU:n puitepäätöksen mukaan jäsenvaltion on varmistettava, että uhri ja rikosentekijä voidaan pitää erillään tuomioistuimen tiloissa, paitsi jos rikosoikeudenkäynti sitä edellyttää. Tämän vuoksi vähitellen olisi luotava odotustilat uhreja varten tuomioistuimen tiloihin. Uhreja ja erityisesti haavoittuvia uhreja on suojeltava julkisessa oikeudenkäynnissä todistamisen seurauksilta. Oikeudenkäynnin olosuhteet tulisi luoda asianmukaiseksi, kuten myös uhrien ensivastaanotto.

Uhrin ja todistajien tarpeet voitaisiin jo nykyisin ottaa paremmin huomioon ilman erilliskustannuksia. Rikosasian todistajille ja todistelutarkoituksessa kutsutuille asianomistajille voitaisiin tuomioistuinten toimesta liittää kutsuun tietoa Rikosuhripäivystyksen todistajantuesta. Poliisin rikosilmoituslomakkeeseen on lisätty vuonna 2007 erillinen kohta asianomistajan ohjaamisesta tukipalveluihin. Uhreja ja todistajia kohtaavat tahot voisivat oma-aloitteisesti varmistaa, että toisilla järjestöillä on tietoa heidän käytännöistään. Hätäkeskukset voisivat laajentaa ohjaustaan ja madaltaa kynnystään ohjata myös muualle kuin viranomaistahoille. Viranomaisten ja järjestöjen edustajien yhteistyötä valtakunnallisesti ja paikallisesti voitaisiin tehostaa sopimalla käytännöistä. Poliisi voisi määrätä väliaikaisia lähestymiskieltoja nykyistä matalammalla kynnyksellä.

3.5. Osaamisen kehittäminen väkivallan ehkäisemiseksi ja uhrin auttamiseksi

Uhrien kanssa tekemisissä olevan henkilöstön tulee saada uhriksi joutumisen ehkäisystä koulutusta. Koulutusta tarvitaan asenteen muuttamiseksi siten, että uhrin tarpeet tunnustetaan ja otetaan huomioon. Koulutuksen tulisi käsitellä mm. rikollisuutta ilmiönä ja sitä, miten rikos vaikuttaa uhriin. Koulutus on edellytys toiminnan laadun varmistamiselle, mutta se on tarpeen myös uhrin oikeusturvan toteutumiseksi ja todistelun tarpeiden varmistamiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriön lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisyhankkeessa on luotu mallit opintosisällöistä, jotka tulisi sisällyttää em. alojen opetussuunnitelmiin.

EU:n puitepäättöksen mukaan jäsenvaltion on varmistettava, että erityisen haavoittuvaset uhrin voivat saada olosuhteitaan parhaiten vastaavaa erityiskohtelua. Puitepäättös edellyttää, että oikeudenkäyntiin osallistuville tai uhreihin muuten yhteydessä oleville annetaan mahdollisuus asianmukaiseen ammatilliseen koulutukseen, joka osoitetaan erityisesti haavoittuvimpien ryhmien tarpeisiin. Tämä koskee etenkin poliisia ja oikeuslaitoksen piirissä toimivia henkilöitä. Poliisin peruskoulutuksessa onkin erityisesti panostettu perheväkivaltatilanteisiin ja lapsiuhrien kohtaamiseen. Valtakunnansyyttäjänvirasto järjestää syyttäjille koulutusta naisiin ja lapsiin kohdistuvissa seksuaali- ja väkivaltarikoksissa ihmiskaupparikokset mukaan lukien. Lisäksi rikosvastuun tehokkaan ja oikeudenmukaisen toteutumisen edistämiseksi syyttäjälaitoksessa toimii syyttäjien erikoistumiseen perustuva niin sanottu avain- ja erikoissyyttäjäjärjestelmä. Tietyille aihealueelle erikoistuneiden syyttäjien tehtävänä on ylläpitää ja kehittää muiden syyttäjien ammattitaitoa asianomaisella syyttäjän erityisosaamista edellyttävällä rikollisuuden alalla. Tämä tapahtuu muun ohessa opastamalla ja neuvomalla sekä toimimalla kouluttajina eri tilaisuuksissa. Vuoden 2008 alusta lukien syyttäjälaitoksessa on toiminut viisi naisiin ja lapsiin kohdistuviin rikoksiin perehtynyttä erikoissyyttäjää.

Mahdollisimman varhaisessa vaiheessa aloitettu ja säännöllisesti kerrattu tietoturvakasvatus on usein toimivin ja helpoin keino parantaa lasten omia valmiuksia suojata itseään vuorovaikutteisissa viestimissä tapahtuvalla seksuaaliselta hyväksikäytöltä (ja muulta häirinnältä). Hyviksi todettuina keinoina pidetään turvataitoja lisäävän toimintamallin sisäistämistä koulujen ja päiväkotien toimintaan, opettajien tiedon ja valmiuksien lisäämistä; vanhempainiltojen ja tietoisuuksien järjestämistä vanhempien, opettajien ja muiden kasvattajien sitouttamiseksi, tukemiseksi ja tiedottamiseksi; asianmukaisen ja ajantasaisen turvataitoja edistävän materiaalin käyttöä kouluissa; erilaisten julkisten, kohdistettujen kampanjoiden järjestämistä. Turvataitokasvatuksessa tärkeätä lapsen oman tietoisuuden lisäämisen ohella on myös vanhempien ja opettajien oman roolin ymmärtäminen lasten ohjauksessa. Tätä varten heitä tulee tukea ja opastaa.

Työpaikalla niin työpaikkaväkivallan kuin muidenkin vaarojen tunnistaminen ja riskiarviointi on tärkeää työnantajan toteuttaessaan käytännön työsuojelua. Riskiarvioinnin tulisi olla työpaikoilla säännöllistä tavanomaista toimintaa. Riskiarvioinnin avulla on tarkoituksena löytää kullekin työpaikalle tehokkaat toimenpiteet työturvallisuuden parantamiseksi. Riskiarviointiin on kehitetty eri toimijoiden taholta valmiita työkaluja. Vaaratilanteiden arviointi edellyttää siten myös väkivaltatilanteiden ja uhkatilanteiden arvioimista. Selvityksen tulee kattaa työpaikan kaikki työt ja kaikki vaaratekijät.

Valtion tilintarkastajien mukaan väkivallan uhkaa ei oteta huomioon riittävästi työsuojelun toimintasuunnitelmassa, mikä kuitenkin työpaikalla yhteisesti laadittuna on paras tae siitä, että uhkatilanteessa toimitaan mahdollisimman turvallisesti. Työsuojelun toimintasuunnitelman laatimisen lisäksi toimintatapoja tulisi vielä harjoitella säännöllisesti. Tilintarkastajien mukaan tarvitaan päättäjien ja johdon parempaa sitoutumista työturvallisuusasioihin. Koulutus fyysisen väkivallan kohtaamisessa on puutteellista, eikä kaikissa työpaikoissa ole järjestetty minkäänlaista väkivaltaan liittyvää koulutusta.

Valtiontilintarkastajien mukaan sosiaali- ja terveystoimissa sekä opetustoimissa tulee selkeästi lisätä henkilöstöturvallisuuteen ja työpaikkaväkivaltaan liittyvää koulutusta toisen asteen oppilaitoksissa, ammattikorkeakouluissa ja tiedekorkeakouluissa. Väkivalta- ja uhkatilanteiden tilastoinnilla ja seurannalla voidaan luoda parempi kuva väkivaltaongelmasta. Tämän tiedon avulla turvallisuutta lisäävät toimenpiteet on mahdollista kohdentaa oikein ja vaikuttavasti. Myös henkilöstön tulisi ymmärtää näiden tilanteiden raportoinnin merkityksen ja työyhteisössä puolestaan

uhkatilanteet tulisi käsitellä yhdessä ja arvioida niiden pohjalta mahdolliset kehittämis- ja korjaamistarpeet.

3.6. Tiedon ja koordinoinnin puute

EN:n suosituksen mukaan valtioiden tulee varmistaa, että palveluja tarjoavien tukijärjestöjen toiminta on koordinoitua. Uhripalvelut ovat kokonaisuudessaan Suomessa yhä varsin hajanaisia ja koordinoimatta, ja väkivallan vähentäminen on ollut ohjelmien varassa. Sosiaali- ja terveysministeriön naisiin kohdistuvan väkivallan valtakunnallisten ehkäisyhankkeiden yhtenä tehtävänä on ollut koordinoida lähisuhdeväkivallan ehkäisytoimintaa ja toimia yhteistyössä alan viranomaisten, järjestöjen, laitosten ja muiden projektien kanssa. Hankkeissa on toteutettu alueellisia järjestelmiä koordinoitua, koulutusta, palveluverkoston kehittämistä, hoitomallien luomista ja tiedotusta varten. Ongelmana on kuitenkin asian jatkuva projektimaisuus: kun projekti rahoituksineen loppuu, ilman koordinoitua ja resurssien varmistamista ei ole mitään takeita järjestelmien pysyvyydestä ja käytännön toimivuudesta. Päättyneiden ja vielä meneillään olevien toimintaohjelmien tuloksia ei ole koottu kunnolla yhteen, ja niiden vaikuttavuuden tarkempi analysointi puuttuu. Toimintaohjelmien päättyttyä ei ole määritelty selkeää vastuuta, miten saatuja tuloksia hyödynnetään tulevaisuudessa ja miten saatu tieto levitetään käytäntöön. On erilaisia käsityksiä siitä, miten väkivallan vähentämiseen ja ehkäisyyn liittyvä koordinoitua tulisi toteuttaa. Samanmielisyys vallinnee kuitenkin siitä, että koordinoitua ehdottomasti tarvitaan.

Hajanaisuus näkyy valtioneuvostonkin tasolla. Ei ole olemassa yhtä ministeriötä, joka vastaisi kokonaisuudesta tai koordinoinnista, vaan uhrin asemaan ja tukipalveluihin liittyvät kysymykset kuuluvat eri ministeriöille ja näiden toimialoille. Ministeriöiden sisälläkin näitä asioita saatetaan käsitellä eri osastoilla. Uhrikysymyksiä käsitellään ennen kaikkea oikeusministeriössä, sisäasiainministeriössä ja sosiaali- ja terveysministeriössä, mutta myös esimerkiksi työministeriössä (rasismi) ja opetusministeriössä (koulut). Ensimmäisen sisäisen turvallisuuden ohjelman uhreja koskevien tavoitteiden toimeenpanon heikentäväksi tekijäksi arvioitiinkin vastuun selkiytymättömyyttä valtioneuvostotasolla. Uhripolitiikka yhtenäisine tavoitteiden asetteluineen puuttuu yhä.

Ohjelmaperusteinen toimintatapa on osoittanut, että eri hallinnonalojen ohjelmatyön koordinoitua ja yhteensovittaminen on käytännössä vaikeaa. Hallinnonalojen eriaikainen toiminta, erilaiset painotukset ja toisistaan irrallisuus vaikeuttavat eri ohjelmien koordinoitua toteutumista käytännön toiminnassa ja palveluissa paikallisella tasolla. Väkivaltiaan puuttuminen edellyttää kuitenkin monen hallinnonalan saumatonta yhteistyötä. Tarvitaan järjestelmällistä ja koordinoitua työtä, jotta työ on myös tuloksellista. Ohjelmaperusteisen kehittämistyön ollessa uudessa vaiheessa on välttämätöntä luoda lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisytyön jatkumisen turvaamiseksi uusi ohjaus- ja tukirakenne.

Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksessä (Lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisytyön koordinoitua ja osaamisen kehittäminen 2006) on esitetty vastuuyksikön perustamista. Yksikön päätavoitteena olisi koordinoitua laaja-alaista, poikkihallinnollista ja moniammatillista lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisytyötä ja vahvistaa siihen liittyvää tietoa ja osaamista sekä vastata parhaan asiantuntemuksen ylläpitämisestä. Yksikön keskeiset tehtävät olisivat: koordinoitua kansallista toimintaa tietojen keräämisessä ja levittämisessä, edistää alan tutkimustoimintaa yhteistyössä tutkimuslaitosten ja yliopistojen kanssa, kehittää ja tuottaa muiden laitosten kanssa lähisuhde- ja perheväkivallan koulutukseen liittyvää materiaalia, tehdä ehdotuksia lainsäädännön kehittämiseksi, tukea ja toimeenpanna hyväksi havaittuja moniammatillisia toimintamalleja ja työkäytäntöjä, kehittää ja yhdenmukaistaa asiaa koskevaa tilastointia sekä hyödyntää siitä saatavaa

tietoa, rakentaa verkostoja ja luoda yhteistyötä viranomaisten ja järjestöjen kesken, toimia kansallisena kontaktina ja tiedon välittäjänä kansainvälisissä yhteyksissä sekä tarjota asiantuntija-apua kansainvälisten sopimusten ja velvoitteiden seurannassa ja raportoinnissa. Lisäksi alueellisen ja paikallisen työn tukemiseen tarvitaan pysyvät rakenteet ja koordinoitu yhteistyö kaikilla tasoilla. Nykyisen hajanaisen järjestelmän ja määräaikaisten hankkeiden tilalle tarvitaan sellainen organisatorinen ratkaisumalli, jossa otetaan kokonaisvastuu alan kehittämisestä ja koordinoidaan toimintaa.

Ilman tehokkaita vastatoimia on oletettavaa, että seksuaaliseen hyväksikäyttöön pyrkivä toiminta etenkin sähköisissä vuorovaikutteisissa viestimissä tulee lisääntymään. Tällä hetkellä Suomesta puuttuu valtakunnallinen taho, jonka tehtävänä olisi koordinoida lapsiin kohdistuneisiin rikoksiin ja niiden ennalta ehkäisyyn liittyviä toimia ja toimijoita, sekä tuottaa ja jakaa aihealueeseen liittyvää tietoa. Palveluiden ja sisältöjen rajattomuuden vuoksi myös kansainvälisen yhteistyön merkitys tulee yhä kasvamaan. Onkin tärkeää, että yhteistyöverkostoja tiivistetään ja yhteiselle tiedonjaolle löydetään nopeat ja toimivat välineet.

Jotta väkivaltarikollisuuden (ja muidenkin rikollisuuden muotojen) tosiallista kehitystä kyettäisiin seuraamaan, on välttämätöntä luoda nykyistä parempia rikollisuuden osoitinjärjestelmiä. Yhtenä keskeisenä osana ovat säännöllisin väliajoin väestökyselyinä tehtävät uhritutkimukset ja itse ilmoitettua rikollisuutta koskevat tutkimukset. Niiden avulla kerätään tietoa kokonaisrikollisuudesta, jolloin seurannan kohteena ovat myös rikokset, joista ei tehdä ilmoitusta poliisille. Samalla saadaan tietoa ilmirikollisuuden osuudesta rikoslajeittain, jolloin viranomaistilastojen tietoja kyetään tulkitsemaan aiempaa paremmin. Poliisiin tietoon tulleen rikollisuuden ja kokonaisrikollisuuden määrän välinen ero vaihtelee rikostyyppin ja rikoksen kohteen mukaan. Muussa kuin kuolemaan johtavassa väkivallassa ja useimmissa omaisuusrikollisuuden muodoissa pääosa rikoksista jää tulematta ilmi ja siten piilorikollisuudeksi. Piilorikollisuus on erityisen suurta muun muassa perhe- ja lähisuhdeväkivallassa sekä lapsiin ja nuoriin kohdistuvassa rikollisuudessa. Myös yrityksiin kohdistuva rikollisuus jää usein piilorikollisuudeksi.

Kokonaisrikollisuudesta saatava tieto täydentää viranomaistilastoista saatavaa tietoa ja on ensiarvoisen tärkeää viranomaisten toiminnan vaikuttavuutta arvioitaessa ja torjuntatoimia kohdennettaessa. Tietoa kokonaisrikollisuudesta on Suomessa kerätty 1980-luvulta alkaen. Kansallisia uhritutkimuksia on tehty vuodesta 1980 alkaen ja nuorisoriikollisuuskyselyitä vuodesta 1995, lisäksi on tehty kaksi naisuhritutkimusta (1998 ja 2005) ja paraikaa tekeillä on ensimmäinen lapsiuhritutkimus, joka valmistuu vuonna 2008. Tiedon keruuseen tarvittavat järjestelmät ja osaaminen ovat olemassa. Ongelmana on se, että tutkimusten tekemisestä päätetään nykyisin tapauskohtaisesti ja rahoitus joudutaan kokoamaan joka kerta erikseen useasta eri ministeriöstä. Tällöin ei ole koskaan varmuutta seuraavan tutkimuksen toteuttamisen ajankohdasta, mikä vaikeuttaa tiedon käyttöä esimerkiksi yleisen turvallisuustilanteen seurannassa sekä rikosentorjunnan ja kriminaalipolitiikan vaikuttavuuden arvioinnissa. Tutkimusten rahoituksen järjestäminen nyky muodossaan ei lisäksi ole osoittautunut toimivaksi järjestelyksi, vaan raskaaksi, byrokraattiseksi, aikaa vieväksi, turhauttavaksi ja tuloksiltaan epävarmaksi prosessiksi, jossa kaikin puolin ja tavoin haaskataan valtion hallinnon ja sen työntekijöiden voimavaroja. Prosessin yksinkertaistaminen vapauttaisi nämä voimavarat nykyistä paremmin ja tuottavammin hyödynnettäviksi.

Edellä mainituista syistä väkivallan osoitinjärjestelmien vakiinnuttaminen ja niiden rahoituksen järjestäminen pysyvälle pohjalle oli tavoitteena jo sisäisen turvallisuuden ohjelma I:ssä, samoin rikosentorjuntaneuvoston väkivallan vähentämisen ohjelmassa. Sisäisen turvallisuuden ministeriryhmä teki asiasta päätöksen 18.5.2006. Tavoite ei kuitenkaan ole toteutunut.

Sosiaalihuollon osalta väkivaltaa kartoittavat tietosisällöt on määritelty Stakesin vetämässä Sosiaali- ja terveydenhuollon tietoteknologiahankkeessa ja ne pyritään sisällyttämään sosiaalihuollon asiakastietojärjestelmään.

Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien sopimuksen toteutumista seuraava Geneven komitean Suomelle antamissa suosituksissa on kiinnitetty huomiota siihen, että Suomessa ei lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa ole tutkittu tai seurattu systemaattisesti. Lisäksi Suomen tilanteen tekee ongelmalliseksi lapsiin kohdistuvan väkivallan vähäinen tilastointi. Erityisen suuri tiedonpuute on neuvola- ja alakouluikäisiin lapsiin kohdistuvan väkivallan määrän seuranta, jota tietoa toisaalta jo kerääntyä esimerkiksi normaalin asiakastyön tietona neuvolan ja kouluterveydenhoitajan ja lastensuojelun asiakirjoihin.

Kun lapseen kohdistuu rikos tai kun lapsi on itse syyllistynyt väkivaltaiseen tekoon, tarvittaisiin lapsen näkökulmasta tuotettua tietoa nykyisten oikeusprosessien toimivuudesta. Näin voitaisiin kehittää ”lapsiystävällinen oikeusprosessi”, joka mahdollisimman hyvin ottaa huomioon lapsen iän mukaiset tarpeet oikeusprosessissa.

3.7. Väkivallan vastainen asennemuutos

Yhteiskunnassa tulee vahvistaa väkivallan vastaista asennemuutosta. Asennemuutosta voidaan toteuttaa monella tasolla. Työntekijöiden osaamisen lisääminen väkivallan seurauksista ja uhrin auttamiseksi on yksi osa väkivallan vastaista asennemuokkausta, mutta sen lisäksi tarvitaan asennemuutosta kansalaisten tasolla. Lasten ja nuorten osalta on erityisen perusteltua kehittää ennaltaehkäisevää toimintaa mm. koulu yhteisöissä sekä lapsen kotikasvatuksessa, jossa mm. kuritusväkivallan käyttöä pidetään hyväksyttävänä. Lainsäädännön avulla voidaan myös vaikuttaa asenteisiin esimerkiksi säätämällä lakeja kuntien velvollisuudesta tarjota palveluita väkivallan uhreille tai parantamalla lainsäädäntöä siten, että se ottaa entistä paremmin uhrin tarpeet huomioon.

3.8. Alkoholin yhteys väkivaltaan

Alkoholissa on merkittävä rooli suomalaisessa väkivaltarikollisuudessa. Viime vuosina 80 % henkirikoksista ja noin 70 % pahoinpitelyrikoksista on tehty alkoholin vaikutuksen alaisena. (Lehti & Sirén 2007.) Alkoholin yhteyttä väkivaltaan voidaan kuvata kahdella tavalla. Ensinnäkin alkoholin kulutuksen muutosten on todettu pitkällä aikavälillä lisäävän pahoinpitelyrikoksia. Toiseksi, alkoholin vaikutuksen alaisena olemisen voi lisätä paitsi väkivaltaista käyttäytymistä myös vaaraa joutua väkivallan uhriksi. Tuolloin puhutaan nimenomaan humalahakuisesta juomisesta, joka näyttää olevan tyypillistä suomalaiselle kulttuurille ja nimenomaan suomalaiselle maskuliiniselle kulttuurille. (Kansallinen ohjelma väkivallan vähentämiseksi 2005.)

Alkoholin yhteys vaihtelee jonkin verran väkivallan eri osa-alueiden välillä. Yleisten uhritutkimusten mukaan kaikista väkivaltatilanteista joko tekijä, uhri tai molemmat olivat päihtyneitä kahdessa kolmesta. Tutkimuksen mukaan väkivaltatilanteiden lukumäärä, joissa uhri on päihtynyt, on yleistynyt. Erityisesti tämä koskee miehiä. (Sirén 2000.) Naisten parisuhdeväkivaltaa kartoittaneen tutkimuksen mukaan runsaassa kahdessa tapauksessa viidestä joko tekijä, uhri tai molemmat olivat päihtyneitä vakavimmassa parisuhdeväkivaltatapauksessa. Päihtyneitä oli vähemmän kuin kaikissa väkivaltatilanteissa keskimäärin yleisten uhritutkimusten mukaan. Tapaukset olivat seurauksiltaan vakavampia ja ne tulivat useammin poliisin tietoon silloin, kun molemmat osapuolet tai väkivallan tekijä olivat päihtyneitä. (Piispa 2006.)

Kansallisessa väkivallan vähentämishjelmassa on lueteltu lukuisa joukko toimenpiteitä, joiden avulla voidaan puuttua alkoholiehtoiseen väkivaltaan alkoholijuomien käyttöön ja kulutukseen vaikuttamalla sekä vähentämällä humalahakuista juomista vaikuttamalla alkoholin nauttimistilanteisiin ja –ympäristöön.

4. Strateginen linjaus

Proaktiivinen (ennakoiva) puuttuminen väkivaltaan.

Proaktiivinen puuttuminen koostuu kolmesta elementistä; ennakoiva, aktiivinen ja poikkihallinnollinen puuttuminen väkivaltaan. Tällä tarkoitetaan eri hallinnonalat ja toiminnot läpäisevää asennetta, jotta väkivaltaan puututaan ennakoivasti ja heti kun aiheita huoleen ilmenee. Aktiivinen ja ennakoiva väkivallan vastainen toiminta edellyttää tilannekuvan ylläpitoa yhteiskuntapolitiikassa.

Aktiivinen puuttuminen tarkoittaa sitä, että väkivaltaan puututaan myös silloin, kun väkivallan uhri ei itse ota asiaa puheeksi. Työntekijät ja ammattiauttajat toimivat aktiivisesti väkivallan uhrin auttamiseksi ja uudelleen uhriksi joutumisen ehkäisemiseksi.

Puuttumisen tulee olla luonteeltaan ennaltaehkäisevää, jolloin pyritään puuttumaan väkivaltaan ennen kuin se on tapahtunut ja etsitään mahdolliset riskiryhmät (esimerkiksi neuvolaseulat, vanhempien väsymykseen puuttuminen, lasten turvataitokasvatus) tai se voi olla uudelleen uhriksi joutumisen ehkäisyä tapauksissa, joissa väkivaltaa on jo esiintynyt.

Väkivaltaan puuttuminen edellyttää moniammatillista yhteistyötä ja verkostomaista työskentelytapaa.

Proaktiivisen lähestymistavan mukaiset toimenpiteet, kuten taito tunnistaa ja käynnistää ensitoimet ja toimia sovittujen toimintamallien mukaan, mediakasvatus ja yhteiskunnan toimet, estävät samalla väkivallan arkipäiväistymistä lapsen elämässä.

5. Tavoitteet

Päämääränä on väkivallan väheneminen.

Tavoitteet:

- 1) Väkivaltaa koskeva tieto ohjaa ja perustelee toiminnan kehittämistä.
- 2) Lainsäädäntö ja sen soveltaminen vaikuttaa ennalta estävästi, muokkaa asenteita väkivaltaa vastaan ja mahdollistaa nykyistä tehokkaamman puuttumisen väkivaltilanteisiin.
- 3) Palvelu- ja yhteistyörakenteet toimivat siten, että uhri saa asianmukaisen ja oikea-aikaisen avun alueellisten toimintamallien mukaisesti
- 4) Osaaminen ja yhteistyötaitojen kehittyminen näkyy väkivaltatyön ohjaamisessa ja johtamisessa, palvelujärjestelmässä ja alueellisissa toimintamalleissa sekä työntekijöiden ja kansalaisten toiminnassa.
- 5) Arjen turvallisuuspolitiikkaa ohjataan kansallisin yhteistyörakentein.

6. Toimenpiteet, resurssit ja mittarit

Työryhmän esittämät toimenpiteet tavoitteiden saavuttamiseksi on esitetty liitteessä. Työryhmä piti kaikkia esitettyjä toimenpiteitä tärkeinä. Työryhmä valitsi toimenpiteiden joukosta viisi tärkeintä ehdotusta, jotka eivät ole aikaisemmista ehdotuksista huolimatta toteutuneet tai joiden edistämistä pidettiin erityisen tärkeänä väkivallan vähentämisen kannalta. Sellaiset ehdotukset, joita jo viedään eteenpäin erillisessä työryhmässä tai asianomaisen ministeriön tulostavoitteissa, karsittiin viiden ehdotuksen joukosta.

6.1. Toteutetaan lapsiin ja nuoriin kohdistuvan väkivallan vähentämisen toimintaohjelma

Väkivallan arkipäiväistyminen lasten ja nuorten elämässä on huolestuttava kehityskulku. Lapset ja nuoret joutuvat päivittäin kohtaamaan ja jollakin tavalla selviytymään erilaisesta väkivallasta, kuten seksuaalisesta hyväksikäytöstä (ml. internetissä tapahtuva ”grooming”), kotona tapahtuvasta väkivallasta ja ruumiillista kurittamisesta, lasten ja nuorten keskinäisestä ja kouluyhteisöissä ilmenevästä väkivallasta, sekä median ja internetin kautta tulevasta väkivallasta.

Suomi on sitoutunut useisiin lapsiin kohdistuvan väkivallan vähentämiseen tähtääviin kansainvälisiin sopimuksiin, joiden osalta valtiolta edellytetään tehokkaita toimia kaikenlaisen väkivallan vähentämiseksi lapsen elämässä. Suomi on toistuvasti saanut huomautuksia ponnettomuudesta Lapsen oikeuksien sopimuksen toimeenpanossa myös lapsiin kohdistuvan väkivallan osalta. Toimia lapsiin ja nuoriin kohdistuvan väkivallan vähentämiseksi on sisällytetty Sisäisen turvallisuuden ensimmäiseen ohjelmaan, Kansalliseen väkivallan vähentämishjelmaan, Valtioneuvoston äskettäin hyväksymiin kansalliseen Lasten, nuorten ja perheiden politiikka-ohjelmaan, Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisselmaan sekä Sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämisselmaan KASTE:een. Kansallisen väkivallan vähentämishjelman painopisteen alueeksi valittiin vuonna 2007 lapsiin ja nuoriin kohdistuvan väkivallan vähentäminen ja väkivaltajaosto esitti toimenpiteet asian etenemiseksi (Lapsiin ja nuoriin kohdistuvan väkivallan vähentäminen 2007). Näiden laajojen ja yleisten ohjelmien avulla ei kuitenkaan kyetä vastaamaan lapsiin ja nuoriin kohdistuvan väkivallan torjunnan spesifisiin tarpeisiin sillä tehokkuudella, joita väkivallan arkipäiväistymisen ehkäiseminen ja vähentäminen edellyttäisi. Laajojen ohjelmien toimeenpano ei myöskään ole edennyt eri hallinnonaloilla mm. riittämättömän kansallisen koordinaation johdosta sekä toimeenpanoa edistävän yhteistyötoimijan puuttuessa.

Toteutetaan lapsiin ja nuoriin kohdistuvan väkivallan vähentämisen konkreettinen toimintaohjelma, joka sisältää edellä mainituissa ohjelmissa jo esitetyt väkivallan vähentämiseen ja ehkäisemiseen liittyneet toimenpiteet sekä tässä Arjen turvallisuutta pohtineen työryhmän raportissa esitetyt toimenpiteet. Toteutusta varten palkataan koordinaattori. Koordinaattorin tehtävänä on valmistella eri hallinnonalojen toimia ja varmistaa, että asiat etenevät hallinnonalojen tulosohtaukseen. Tuekseen koordinaattori tarvitsee ohjausryhmän/verkoston, jossa on ministeriöiden, kuntien ja järjestöjen edustajat. Toteutuksen ensimmäisenä vaiheena on kartoittaa, minkälaisin toimin on eri hallinnonaloilla aiottu käytännössä toteuttaa em. ohjelmissa esitetyt toimenpiteet.

Konkreettisia toimenpiteitä ovat esimerkiksi (lista ei ole tyhjettävä):

- Perusteellinen selvitys toisi tietoa niistä olosuhteista ja taustatekijöistä sekä palvelujärjestelmän toimivuudesta, jotka ovat olleet vaikuttamassa lapsen menehtymiseen.

- Parannetaan turvataitokasvatusta ja varmistetaan, että turvataitokasvatuksen toteuttamisen resurssit ja taidot ovat lasten kasvatuksen ammattilaisilla laajasti (esim. siihen valmiudet hankkineet lastentarhanopettajat ja perusopetuksen opettajat, nuorisotyöntekijät). Mahdollisimman varhaisessa vaiheessa aloitettu turvataitokasvatus antaa lapselle valmiuksia suojella itseään, myös internetin grooming-tapauksissa.
- Seksuaalisen ja fyysisen väkivallan kohteeksi joutuneiden lasten ja nuorten kokonaisvaltaiseksi auttamiseksi on kehitettävä ns. Lastentalo-toimintamalli, joka varmistaa erityisen osaamisen lapsen kanssa työskentelyssä niin rikostutkinnan, lapsilähtöisesti toimivan oikeusprosessin kuin hoito- ja tukitoimienkin osalta.
- Laaditaan kansallinen lapsiin kohdistuvan kuritusväkivallan vastainen laaja-alainen valistusohjelma (26 % vanhemmista hyväksyy vielä ruumiillisen kurituksen. Myös laitoksissa elävien lasten kasvatukseen tulee kiinnittää erityistä huomiota). Kampanjan tulisi sisältää valistusta, tietoa, koulutusta, erilaisia tukimenetelmiä (vrt. Lasinen lapsuus pitkäkestoinen toimenpidekokonaisuus).

Resurssit:

Koordinaattorin palkkaaminen, esimerkiksi Stakesiin lähisuhte- ja perheväkivallan koordinaatioyksikköön, 70.000 euroa/vuosi. Viestintäkampanja kuritusväkivallasta toteutettaisiin joka toinen vuosi. Kampanjan kustannukset ovat 200.000-300.000 euroa/kerta. Lisäksi tarvitaan mielipidekysely kampanjan seurannaksi. Eri toimenpiteistä aiheutuvat kokonaiskustannukset mitoitetaan toimintaohjelman valmistelun kuluessa. Vuosittaiset kustannukset ovat 220.000 euroa.

Vastuutahot:

- STM, OPM, SM, OM, LVM

Mittarit:

Toiminnallinen mittari:

- Koordinaattori on palkattu ja verkosto perustettu vuoteen 2009 mennessä.

Vaikuttavuusmittari:

- asenteet kuritusväkivaltaa kohtaan ovat muuttuneet kielteisemmiksi,
- lasten kokemaa väkivaltaa on vähentynyt,
- vaikuttavuutta voidaan mitata asennekyselyillä, lapsiuhrituskimuksella ja poliisin tietoon tulleen rikollisuuden avulla.

6.2. Uhritutkimusten ja niiden rahoituksen vakiinnuttaminen

Sisäisen turvallisuuden seuranta väkivallan (ja kaiken tyyppisen rikollisuuden) vähentämistavoitteen osalta edellyttää, että käytävissä on nykyistä parempia rikollisuuden osoitinjärjestelmiä. Myös toiminnan kehittämisen tulisi perustua tietoon. Väkivalta-ilmiotä kuvaavan erilaisen tiedon tuottamisen kansallinen koordinaatio on nykyisin riittämätöntä. Olennainen osa väkivallan osoitinjärjestelmää, ovat säännölliset väestökyselyt, joiden avulla seurataan kokonaisrikollisuutta, siis myös sitä osaa väkivallasta ja rikollisuudesta, joka ei tule poliisin tai muiden viranomaisten tietoon. **Esitetään, että olemassa olevat kokonaisrikollisuuden osoitinjärjestelmät, (a) kansalliset uhritutkimukset, (b) kansalliset nuorisorikollisuuskyselyt, (c) naisuhritutkimukset ja (d) lapsiuhritutkimukset, vakinaistetaan rahoitus pohjaltaan ja niiden koordinointi järjestetään. Esitetään (e)**

yritysuhritutkimuksen perustamista. Tutkimuksella mitattaisiin yrityksiin ja muihin oikeushenkilöihin kohdistuvaa rikollisuutta. Osoitin mittaisi sisäisen turvallisuuden ohjelman strategisten tavoitteiden toteutumista sekä väkivallan (yritysten työntekijöiden työssään kohtaama väkivalta ja uhkailu) että talousrikollisuuden osalta. Uhritutkimusten rahoituksen järjestäminen ei poista asiakastietojärjestelmästä tuotetun tiedon puutteen ongelmaa.

Resurssit:

- (a) Kansalliset uhritutkimukset; toteutetaan joka kolmas vuosi (OPTL, PAKK, KTL), 290.000 euroa
 - (b) kansalliset nuorisoriikollisuuskyselyt; toteutetaan joka neljäs vuosi (OPTL), 80.000 euroa
 - (c) naisuhritutkimukset; toteutetaan joka neljäs vuosi (STM/Stakes), 115.000 euroa,
 - (d) lapsiuhritutkimukset, toteutetaan joka neljäs vuosi (PAKK, OPTL), 80.000 euroa,
 - (e) yritysuhritutkimus, toteutetaan joka neljäs vuosi (OPTL), 145.000 euroa.
- Vuosittaiset kustannukset ovat 210.000 euroa.

Vastuutahot:

- SM, OM, STM (a), OM (b, e), STM (c), SM, OM (d)

Mittarit:

- ehdotus on toteutunut kun ehdotetut uhritutkimukset ovat vakiintuneet ja rahoitus ja koordinointi kunnossa.

6.3. Vahvistetaan olemassa olevia uhrin ja todistajan tukipalveluja

Vahvistetaan olemassa olevia palveluita valtakunnallistamalla Rikosuhripäivystyksen toiminta ja sisällyttämällä siihen tukitoimintaa rikosasian todistajalle jokaisessa käräjä- ja hovioikeudessa. Rikosuhripäivystyksen rahoitus pohjaa laajennetaan ja toiminnalle vahvistetaan laatustandardit. Rikosuhripäivystyksen (RIKU) kohderyhmää ovat yleensä rikoksen uhrin, heidän läheisensä ja rikosasian todistajat eli sen toiminta tukee kansalaisten arjen turvallisuutta ja uudelleen uhriutumisen ehkäisyä. Kansalaisten tasavertainen oikeus palveluihin edellyttää palvelun valtakunnallistamista. Kansalliset ja kansainväliset uhritutkimukset osoittavat, ettei Suomessa ole riittävästi tarjolla tarpeenmukaisia tukipalveluita. EU:n puitepäätös uhrin asemasta rikosoikeudenkäyntimenettelyssä tukee jäsenvaltioita tunnustamaan ja rahoittamaan uhrijärjestöjen toimintaa ja edellyttää uhrien tasavertaista oikeutta palveluihin. Rikosasian todistajien tarpeesta tukipalveluihin on oikeusministeriössä tehty työryhmämietintö 2006, jonka mukaan tukitoimille on selkeä tarve.

Vahvistetaan turvakotiverkostoa, niin että siinä on vuoteen 2010 mennessä 250 turvakotipaikkaa alueellisesti tarpeiden mukaan sijoitettuna. Turvakotipaikkoja on nykyisellään 120. Turvakodit tarjoavat ympärivuorokautisesti väkivallan ilmiöön perehtyneen ammattitaitoisen henkilöstön palvelut perheväkivallan eri osapuolille. Turvakodeille laaditaan laatustandardit. Laaditaan kuntien lakisääteiseksi velvollisuudeksi järjestää turvakotipalvelut asukkaille.

Euroopan neuvoston suosituksen mukaan jokaisessa sen jäsenmaassa tulee olla yksi

turvakotipaikka/10 000 asukasta. Suomessa on kuitenkin haja-asutusalueita, joille turvakotien sijoittaminen ei ole välttämättä järkevää. Turvakotipaikkojen kaksinkertaistaminen ohjelmakaudella on riittävä lähtökohta väkivallasta kärsivien perheiden auttamisen tehostamiseksi ja sukupolvien ketjujen katkaisemiseksi.

Luodaan 24 tunnin maksuton valtakunnallinen puhelinpäivystys kaikille uhreille. Päivystys voidaan toteuttaa yhteistyössä hälytyskeskuksen ja järjestöjen välillä. Hätäkeskuksen on osattava ohjata uhri tarpeen vaatiessa myös tukipalveluihin. Selvitetään mahdollisuus hyödyntää 116-alkuisia numeroita.

Resurssit:

Rikosuhripäivystyksen valtakunnallistaminen ja todistajantuen laajentaminen käräjä- ja hovioikeuksiin edellyttää tämän päivän arvion mukaan lisärahoitusta 2.250.000 euroa (nykyinen rahoitus noin 1.250.000 euroa). Nykyisten 26 palvelupisteen⁷ toimintaresursseja on vahvistettava, minkä lisäksi tarvitaan viisi uutta palvelupistettä⁸ sekä jokaiseen kahdeksaan aluetoimistoon⁹ päätoiminen aluevastaava koordinoimaan palvelupisteiden toimintaa. Kaikkiin yllämainittuihin palvelupisteisiin tarvitaan 34 palkattua työntekijää ohjaamaan asiakastyötä ja vapaaehtoisten toimintaa. Koulutettuja vapaaehtoisia tarvitaan noin 410. Tarvearvio palkatusta henkilöstöstä on yhteensä 49, sisältäen toimintaa valtakunnallisesti johtavan ja koordinoivan keskustoimiston henkilöstön kasvun nykyisestä kahdesta (2) neljään (4). Lisästarve nykyiseen on palkatuissa henkilöissä 29 ja vapaaehtoisissa 100.

Turvakodin vuorokausihinta on keskimäärin 100 euroa. Hintaan vaikuttavat muuttuvat kustannukset (vuokrat, kiinteistökulut, turvakodin sijainti) ja turvakodin palvelurakenne (nais-, lapsi- ja miestyö, laitos- ja avopalvelut). Näiden tietojen perusteella 250 turvakotipaikan vuotuinen ylläpitokustannus tulisi olemaan n. 9 miljoonaa euroa

Vastuutahot:

- Rikosuhripäivystyksen osalta OM, SM, STM ja Raha-automaattiyhdistys,
- turvakotien osalta STM, kunnat,
- puhelinpäivystyksen osalta LVM.

Mittarit:

Toiminnalliset mittarit:

- Rikosuhripäivystyksen nykyisten palvelupisteiden toimintaresursseja on vahvistettu, viisi uutta palvelupistettä on perustettu, jokaisessa kahdeksassa aluetoimistossa on päätoiminen aluevastaava koordinoimassa alueensa palvelupisteiden toimintaa ja kaikissa yllämainituissa palvelupisteissä on palvelupisteen volyymin edellyttämä määrä koulutettuja vapaaehtoisia vuoteen 2010 mennessä,
- todistajantukipäivystystä on kaikissa käräjäoikeuksissa vuoteen 2010 mennessä,
- turvakotipaikkoja on 250 vuoteen 2010 mennessä,

⁷ Kemi, Kemijärvi, Ylä-Lappi, Rovaniemen seutu, Oulun seutu, Kajaani, Kokkola, Vaasan seutu, Seinäjoki, Jyväskylän seutu, Ylä-Pirkanmaa, Pirkanmaa, Hämeenlinna, Pori, Salo, Turun seutu, Rauma, Pääkaupunkiseutu, Keski-Uusimaa, Lahti, Kotkan seutu, Lappeenranta, Savonlinna, Outokumpu, Jyväskylä, Joensuun seutu, Mikkeli, Kuopion seutu

⁸ Raaha, Kouvola, Lohja, Porvoo, Tammisaari

⁹ Uusimaa (Hki), Länsi-Suomi (Tku), Vaasa, Sisä-Suomi (Tre), Pohjois-Suomi (Oulu), Kaakkois-Suomi (Kotka), Itä-Suomi (Joensuu), Lappi (Rovaniemi)

- maksuton palvelupuhelin on perustettu vuoteen 2010 mennessä.

Vaikuttavuusmittarit:

- Rikosuhripäivystyksen palvelut ovat paremmin saatavilla ja tavoittavat aikaisempaa useammat rikoksen uhrin (2 % v. 2005)¹⁰,
- Rikosuhripäivystyksen palveluja laajentamalla tavoitetaan ja autetaan useampia uhreja,
- poliisi tiedottaa kohtaamilleen rikosuhriille ja todistajille RIKUn palveluista,
- toistuvasti turvakotiin tulleiden perheiden määrä.

6.4. Sisällytetään kaikkien koulutusasteiden perustutkintoihin tietoa väkivaltamiestä ja siihen puuttumisesta, uhrin edelleen ohjaamisesta tarvittaviin tukipalveluihin sekä eri viranomaisten yhteistyöstä

Väkivaltaan liittyvän osaamisen varmistamiseksi tarvitaan tavoite väkivaltaan liittyvän koulutuksen minimisisällöstä. Tavoite on tarkoitettu koulutuksen suunnittelun ja toteutuksen pohjaksi kaikilla koulutusasteilla (ammattilliset perustutkinnot, ammatti- ja erikoisammattitutkinnot, ammattikorkeakoulu- ja yliopistotutkinnot) ja kaikilla soveltuvilla koulutusaloilla (esim. sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala, diakonia, nuorisola, kasvatusala, poliisi), tarvittaessa alakohtaisin painotuksin.

Väkivallan ehkäisemiseen ja haittojen korjaamiseen liittyy moniammatillisuus, monialaisuus ja monitieteisyys, jotka edellyttävät esimerkiksi lääketieteen, psykologian, sosiaalityön, hoitotyön, kasvatusalan, sosiaalipsykologian, sosiologian, oikeustieteen tieteenalojen näkökulmien sisällyttämistä opintoihin sekä eri alojen oppisisältöjen ajantasaistamista.

Tavoitteen toteuttamiseksi eri koulutusalojen väkivaltaa koskevat oppisisällöt tarkistetaan ja tarvittaessa muutetaan vastaamaan työelämän tarpeita.

- Ammatillisten perustutkintojen opetussuunnitelmien perusteiden tarkistamisessa on väkivaltaan liittyvän opetuksen osuus määriteltävä koulutuksen minimisisältö huomioiden,
- väkivaltaan liittyvän koulutuksen minimisisältö tulee huomioida soveltuvien alojen ammattitutkintojen ja erikoisammattitutkintojen ammattitaitovaatimuksissa soveltuvien osin,
- niissä ammatti- ja erikoisammattitutkinnoissa (näyttötutkinnoissa), joissa osoitetaan esimiestaitoja, tulee varmistaa koulutettavien ymmärrys väkivallan ehkäisyn, varhaisen puuttumisen ja muiden toimenpiteiden merkityksestä,
- väkivaltaan liittyvän tiedon ja osaamisen merkitys on tärkeä useimmissa ammattikorkeakoulun sosiaali-, terveys-, liikunta ja nuorisolaan, poliisialaan sekä soveltuvien palvelualojen koulutusammateissa. Tämä edellyttää kaikkien näiden alojen koulutusohjelmien osalta arviointia siitä, miten kussakin ammatissa toimiva voi osaltaan toteuttaa väkivallan ehkäisyä ja haittojen minimointia,
- väkivaltaan liittyvän koulutuksen minimisisältö tulee ottaa huomioon kaikissa soveltuvien alojen koulutusohjelmissa (lääketiede, sosiaalitieteet, terveystieteet, liikuntatieteet, psykologia, kasvatustieteet),

¹⁰ Lähde: EUICS report, The Burden of Crime in the EU, A Comparative Analyses of the European Survey of Crime and Safety (EU ICS) 2005

- väkivaltaan liittyvän tiedon ja osaamisen merkitys on tärkeä useissa yliopistollisissa tutkimuksissa. Tämä edellyttää koulutusohjelmien osalta arviointia siitä, miten kullakin alalla toimiva voi osaltaan toteuttaa ehkäisevää työtä sekä ehkäistä väkivallasta aiheutuvien riskien, haittojen ja ongelmien lisääntymistä.

Resurssit:

Opetussuunnitelmatyö tehdään virkatyönä, sisällön suunnittelu poikkihallinnollisessa työryhmässä kullekin alalle ja koulutusasteelle erikseen.

Vastuutahot:

- OPM, STM, SM, OM

Mittarit:

- Opetussuunnitelmien perusteista löytyy maininta väkivaltaa koskevista oppisisällöistä vuoteen 2011 mennessä,
- ammattikorkeakoulujen opetussuunnitelmiin sisältyy maininta väkivaltaa koskevista oppisisällöistä vuoteen 2011 mennessä,
- yliopisto-opetuksen tutkintotavoitteisiin sisältyy maininta väkivaltaa koskevista oppisisällöistä vuoteen 2011 mennessä.

6.5. Vahvistetaan lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisyn koordinaatioyksikköä

Stakesiin on muodostettu poikkihallinnollinen lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisytyön vastuuyksikkö. Yksikön päätavoitteena on koordinoita laaja-alaista, poikkihallinnollista ja moniammatillista lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisytyötä ja vahvistaa siihen liittyvää tietoa ja osaamista sekä vastata parhaan asiantuntemuksen ylläpitämisestä. Toiminnassa otetaan huomioon myös vanhuksat. Yksikölle on varattu yhden henkilön palkkaus vuodelle 2008. Yksikön sisällöllistä ohjausta varten nimetään poikkihallinnollinen ohjausryhmä, johon kuuluu viranomaisten lisäksi järjestöjen edustajia. Hallinnollisena vastuuviranomaisena toimii sosiaali- ja terveysministeriö. **Yksikkö resursoidaan eri hallinnonalojen asiantuntemuksella siten, että keskeiset ministeriöt (SM, STM, OM, OPM ja UM) varaavat riittävän työpanoksen tai suuntaavat olemassa olevaa työpanosta tähän tehtävään (vrt. VIRKE-projekti).** STM:n kehyksessä on varattu kolme henkilötyövuotta. Lähisuhde- ja perheväkivallan vastuuyksikön toiminnassa tulisi varmistaa aihealueen monialainen ja laajapohjainen asiantuntemus ja sillä tulisi olla valtuuksia ohjata palvelujen ja toimintojen kehittämistä.

Resurssit:

Vastuuyksikön henkilöstökustannukset olisivat 400.000 euroa vuositasolla. Kustannukset jakautuvat seuraavasti: 200.000 euroa STM (3 henkilötyövuotta) ja 50.000 euroa SM, OM, OPM, UM.

Vastuutahot:

- STM, OPM, SM, OM, UM

Mittarit:

Toiminnallinen mittari:

- Yksikön resursseja on vahvistettu viidellä henkilötyövuodella vuoteen 2009.

Vaikuttavuusmittari:

- Lähisuhde- ja perheväkivallan sekä lapsiin kohdistuvan väkivallan väheneminen.

Kirjallisuus

Aitta, U. & Knuutila, P. (2006). Syrjintä ja konfliktit akavalaisten työpaikoilla, AKAVAn työmarkkinatutkimuksen 2006 tuloksia

Arjen turvaa (2004). Sisäministeriön julkaisuja 49/2004.

Brottsförebyggande rådet: Vuxnas sexuella kontakter med barn via Internet. Omfattning, karaktär, åtgärder. Rapport 2007:11.

Ellonen, N. & Kivivuori, J. & Kääriäinen, J. (2007). Lapset ja nuoret väkivallan uhreina. Poliisiammattikorkeakoulun tiedotteita 64/2007. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 80.

Euroopan Neuvoston suositus rikoksen uhrille annettavasta tuesta (ei käänn.). Recommendation Rec(2006)8 of the Committee of Ministers to member states on assistance to crime victims (14.6.2006). Council of Europe.

Euroopan Unionin neuvoston puitepäätös uhrin asemasta rikosoikeudenkäyntimenettelyssä 15.3.2001 (2001/220/YOS).

Eurobarometer: Safer Internet.

Flinck, A. & Paavilainen, E. & Merikanto, J. (2007). Lasten fyysisen pahoinpitelyn tunnistaminen ja siihen puttuminen yliopistollisessa sairaalassa. Hoitotiede Vol. 19, nro 3/-07.

HE/192/2005 vp _ EV 186/2005 vp. Lakivaliokunta. Surmansa saaneen läheiselle aiheutuneen kärsimyksen korvaaminen.

Heiskanen, M. (2006). Katsaus muihin lähteisiin. Teoksessa: Piispa, M. & Heiskanen, M. & Kääriäinen, J. & Sirén, R. Naisiin kohdistunut väkivalta 2005. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 225 ja Yhdistyneiden Kansakuntien yhteydessä toimiva Euroopan kriminaalipoliitiikan instituutti HEUNI. Publication series No. 51. Helsinki, 11-18.

Henkirikosseurantajärjestelmä. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Hyvinvointivaltion kriminaalipoliitiikka (2007). Kriminaalipoliittinen toimintaohjelma vuosille 2007-2011. Oikeusministeriö.

Kaltoin kohdeltu lapsi (2008). Käsikirja kaltoin kohdellun lapsen kanssa työskenteleville. Tampereen kaupunki, sosiaali- ja perhepalvelut.

Kansallinen ohjelma väkivallan vähentämiseksi (2005). Oikeusministeriön julkaisuja 2005:2.

KOM (2004). Komission kertomus 2004/0054.

Komiteanmietintö (2001). Rikosuhritoimikunnan mietintö. Oikeusministeriön julkaisuja 2001:5.

Laiho, M. (2006). Seksuaalisen hyväksikäytön kokemukset lapsuudessa ja avun tarve aikuisena. Laurea-ammattikorkeakoulun julkaisusarja B 14.

Laitinen, M. (2004). Häväistyt ruumiit, rikotut mielet. Tampere: Vastapaino.

Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2007-2011. Opetusministeriön julkaisuja 2007:41.

Lapsiin ja nuoriin kohdistuvan väkivallan vähentäminen – yhteenveto kyselyn tuloksista. Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2007:9.

Lasten, nuorten ja perheiden politiikkaohjelma 2007. Valtioneuvoston periaatepäätös 5.12.2007 hallituksen strategia-asiakirjasta.

Laycock, G. (1997). Våld mot kvinnor i nära relationer. Upprepad viktimiterings förebyggande strategier. Olsson M. (red.) Våld mot kvinnor. Stockholm: Bråttförebygganderådet. Fritzes.

Lehti, M. & Kivivuori, J. (2007). Kuolemaan johtanut väkivalta. Teoksessa: Rikollisuustilanne 2006. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 229.

Lehti, M. & Sirén, R. (2007). Väkivaltarikokset ja alkoholi. Teoksessa: Rikollisuustilanne 2006. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 229.

Lehto, A-M. & Sutela, H. (2004). Uhkia ja mahdollisuuksia, Työolotutkimusten tuloksia 1977-2003. Tilastokeskus

Lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisytyön koordinointi ja osaamisen keskittäminen. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuslaitoksen selvityksiä 2006:82. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuslaitos.

Ohjausryhmän kokous (4.2.2008). Power point-esitys poliisin tietoon tulleesta rikollisuudesta. Poliisiosasto. Poliisin tulostietojärjestelmä.

Laiho M. (2007). Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö ja uudet viestintäteknologiat – Moniammatillinen yhteistyö. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 8. Forssa.

Lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisytyön koordinointi ja osaamisen kehittäminen (2006). Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuslaitoksen selvityksiä 2006:82.

Paavilainen, E. & Flinck, A. (2007). Lasten kaltoinkohtelun tunnistaminen ja siihen puuttuminen: systemaattisesti kerätty tutkimustieto kehittämistyön tukena. Tutkiva Hoitotyö Vol5 (2). 2007.

Piispa, M. & Heiskanen, M. & Kääriäinen, J. & Sirén, R. (2006). Naisiin kohdistuva väkivalta 2005. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 225 ja Yhdistyneiden Kansakuntien yhteydessä toimiva Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti HEUNI. Publication series No. 51. Helsinki

Piispa, M. (2006): Parisuhdeväkivalta. Teoksessa: Piispa, M. & Heiskanen, M. & Kääriäinen, J. & Sirén, R.. Naisiin kohdistunut väkivalta 2005. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 225 ja Yhdistyneiden Kansakuntien yhteydessä toimiva Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti HEUNI. Publication series No. 51. Helsinki, 41-82.

Piispa, M. & Heiskanen, M. (2005). Tapaturmat ja väkivallan kokemukset (ss. 143—154). Teoksessa Myrskylä, P. (toim.) Tallella ikä eletty... Ikääntyminen tilastoissa. Elinolot 2005. Tilastokeskus. Helsinki.

Poliisin toimenpiteet väkivallan estämisessä ja vähentämisessä. (<http://www.poliisi.fi/julkaisu>).

Sariola, H. (2006). Älkäämme lyökö lapsia – historiallinen asennemuutos etenee. Haaste 3/2006.

Save the Children Europe: Kiistaton näyttö – unohdetut lapset. Suojelun tarve ja lasten oikeuksien huomioiminen seksuaalista hyväksikäyttöä esittävän kuvamateriaalin tuottamisessa käytettyjen lasten tunnistamisessa. Bryssel, 2006.

Sirén, R. (2000). Pahoinpitelyrikollisuus 1950—1997. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 169. Helsinki.

Sirén, R. & Honkatukia, P. (2005, toim.). Suomalaiset väkivallan uhreina. Tuloksia 1980-2003 kansallisista uhrihaastattelututkimuksista. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 216.

Sisäisen turvallisuuden ohjelman valmistelu (2007). Asiantuntijaryhmän puheenjohtajan, varapuheenjohtajan, jäsenen ja sihteerin opas (1.10.2007).

Swedish Children's Welfare Foundation: Children and Young Persons with Abusive and Violent Experiences Connected to Cyberspace. Challenges for Research, Rehabilitation, Prevention and Protection. – Report from an Expert Meeting. Sweden, 2006.

The Burden of Crime in the EU (2005). Research Report: A Comparative Analysis of the European Crime and Safety Survey (EU ICS) 2005

Todistajien tukipalvelut. Työryhmämietintö 2006:6. Oikeusministeriö

Upprepad utsatthet för brott. En utgångspunkt för brottsförebyggande verksamhet. Brå 2001.

Yritysten rikosturvallisuus (2005). Riskit ja niiden hallinta, marraskuu 2005. Keskuskauppakamari ja Helsingin seudun kauppakamari.

Liite 1. Muut työryhmän tärkeinä pitämät toimenpiteet

1.1. Lainsäädännön kehittäminen ja toimeenpano väkivallan vähentämiseksi ja uhrin tarpeiden tunnistamiseksi

- a. Varmistetaan, että Suomi toteuttaa EU:n puitepäättöksen edellyttämät toimet uhrin aseman parantamiseksi ja tekee tarvittavat lainsäädännön muutokset. (Vastuutaho OM).
- b. Rikoslainsäädännön kokonaistarkastelu siten, että se tunnistaisi lähisuhdeväkivallan erityisluonteen nykyistä paremmin. Tällaisia tarkastamisen kohtia ovat:
 - Rikoslainsäädäntöön tulisi sisällyttää erityissäännös koskien uhrin kontrollointiin ja alistamiseen tähtäävää toistuvaa väkivaltaa (vertaa Ruotsin naisrauharikos). Tällaiseen väkivaltaan sisältyy usein pahoinpitelyjä, laittomia uhkauksia, kotirauhan rikkomisia, kunnianloukkauksia ja muita rikoksia sekä muuta kontrollointia kuten jatkuvaa häirintää viestimien kautta. Säännös antaisi mahdollisuuden puuttua nykyistä tehokkaammin myös sellaiseen väkivaltaan, jota harjoitetaan ns. kunnian puolustamisen nimissä. (Vastuutaho OM).
 - Törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistöä tulisi tarkistaa. Uudistettaessa rikoslain pahoinpitelyä koskevia säännöksiä törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistöä kiristettiin niin merkittävästi, että useat erittäin vakavat pahoinpitelyt katsotaan nykyisin normaalitasoisiksi pahoinpitelyiksi (esimerkiksi kuristaminen ja potkiminen, jopa maassa makaavan potkiminen kengät jalassa). (Vastuutaho OM).
 - Lainsäädäntöä tulisi tarkastaa asianomistajarikosten ja seksuaalirikosten vakaan tahdon osalta. Syyteoikeuden osalta tarvittaisiin säännösmuutoksia, koska väkivalta- ja seksuaalirikoksia koskevat useat poikkeukset virallisen syytteen alaisuudesta. Esim. ns. vakaan tahdon pykälä, joka pahoinpitelyrikoksen osalta kumottiin jo vuonna 2004, on voimassa vielä eräiden seksuaalirikosten osalta ja osa seksuaalirikoksista on asianomistajarikoksia. Nykyisellään laittomasta uhkauksesta syyttäjä voi nostaa syytteen vain tietyin edellytyksin, mikä on selvä epäkohta. Jatkuvassa pelossa elävä uhri tuskin kykenee tekemään rikosilmoituksen uhkailusta. Myös lievä pahoinpitely on asianomistajarikos kohdistuessaan yli 15-vuotiaaseen. (Vastuutaho OM).
- c. Selvitetään mahdollisuutta kehittää lainsäädäntöä niin, että lapsen kanssa toimimaan pyrkivältä vapaaehtoiselta on toiminnasta vastaavan organisaation mahdollista pyytää (ei pakkoa) rikosrekisteriote. Tämä voisi olla perusteltua esim. sellaisessa vapaaehtoistyössä, jossa toimitaan mm. lapsen kanssa ilman muiden aikuisten läsnäoloa. Vapaaehtoistoimintaa järjestävien organisaatioiden tulee laatia sellaiset vapaaehtoispalvelun laatukriteerit, työskentelyjärjestelyt ja vapaaehtoisuskoulutus, joilla voidaan taata palvelun turvallisuus. Tietosuojakäytännöt tulee ensin selvittää. (Vastuutaho OPM)
- d. Oikeus muuttaa henkilötunnusta uhan alla tai paossa olevien osalta. Paossa oleva ja uhan alla elävä ihminen voi nykyisen lainsäädännön perusteella muuttaa nimensä, mutta ei sosiaaliturvatunnustaan. Sosiaaliturvatunnuksen perusteella hänet voidaan jäljittää myös uudella nimellä. (Vastuutaho SM)

1.2. Osaamisen kehittäminen väkivalta-asioissa

- a. Täydennyskoulutusta tulisi järjestää alueellisesti siten, että mukana ovat kaikki uhrin kanssa tekemisiin joutuvat viranomais- ja järjestötahot.
- b. Työpaikkakohtaisesti tulisi järjestää täydennyskoulutusta työväkivallan riskialoilla. Sosiaali-, terveys- ja opetustoimessa tulee lisätä henkilöstöturvallisuuteen ja työpaikkaväkivallan ennakointiin liittyvää työpaikkakoulutusta esimiehille ja henkilöstölle. Erityistä huomiota tulee kiinnittää asiakastyötä tekevien valmiuksiin kohdata työhön liittyvää väkivallan uhkaa, työn organisoinnin malleista väkivallan ehkäisemiseksi ja sattuneiden väkivaltatilanteiden arviointiin ja läpikäynnin tärkeyteen työyhteisössä.
- c. Työpaikoilla työnantajien ja esimiesten tulee nykyistä paremmin kiinnittää huomiota mahdolliseen väkivallan uhkaan, sen torjumiseen ja tarvittaessa väkivaltatilanteiden jälkihoitoon yhteistyössä työsuojeluorganisaation ja työterveyshuollon kanssa. Työnantajan tulee myös järjestää henkilöstölle täydennyskoulutusta ja perehdyttämistä väkivallan uhan torjuntatoimenpiteisiin ja tilanteen hallintaan.

1.3. Palvelu- ja yhteistyörakenteiden parantaminen väkivallan uhrin auttamiseksi ja väkivallan ehkäisemiseksi

- a. Kehitetään alueelliset lähisuhde- ja perheväkivallan palvelu- ja osaamiskeskukset (työnimi). Palvelukeskukset luodaan jonkin olemassa olevan palvelun ympärille, esimerkiksi turvakotien yhteyteen, mutta ne toimisivat itsenäisinä. Keskuksia perustettaessa noudatetaan kunta- ja palvelurakenne uudistuksen yhteydessä määriteltyjä aluerajoja.
- b. Vahvistetaan yhteistyörakenteita paikallisella tasolla seudullisissa turvallisuussuunnitelmissa. Viranomaiset ja järjestöt luovat selkeät toimintamallit, miten puuttua väkivaltatapauksiin ja miten auttamistoimenpiteet ja -järjestelmät nivotaan mukaan. Alueellinen ohjaus ja poikkihallinnollinen koordinaatio on mahdollista sisällyttää paikallisen turvallisuussuunnitteluun ja sen organisaatioon, jossa myös uhrijärjestöjen tulisi olla mukana nykyistä enemmän.

1.4. Yhteistyörakenteiden vahvistaminen valtakunnan tasolla

Perustetaan asiantuntijoista koostuva valtakunnallinen neuvottelukunta, jonka avulla edistetään koordinoitua yhteistyötä eri toimijoiden välillä mm. lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ennaltaehkäisyssä ja siihen puuttumisessa. Neuvottelukunnan tehtäviin kuuluvat esimerkiksi seuraavat asiat: toiminnan koordinointi, tiedon tuottaminen ja jakaminen, tasokkaan esitutkinnan ja oikeusprosessin sekä sujuvan viranomaisyhteis-työn ja lapsen jälkihoidon varmistaminen, palveluntuottajien toiminnan ja vastuun pohtiminen ennaltaehkäisevässä työssä.

1.5. Väkivallan osoitinjärjestelmän kehittäminen

- a. Varmistetaan, että väkivalta-osiot sisällytetään sosiaalihuollon asiakastietojärjestelmään. Terveystietojärjestelmien osalta varmistetaan, että uudistus toteutuu.
- b. Henkirikollisuuden seuranta- ja raportointijärjestelmästä tehdään pysyvä.

- c. Perustetaan kokeiluluonteisesti tutkintalautakunta lähisuhteissa kuolleiden naisten henkirikoksien selvittämiseksi, joka selvittää palveluketjun aukot henkirikoksiin johtaneissa tapauksissa.

Liite 2. Viranomaispalvelut uhreille

Hätäkeskus

Kun uhri tai joku muu ottaa puhelimitse yhteyttä hätäkeskukseen, sen päivystäjän kautta tieto avun tarpeesta menee tilannearvion mukaan oikealle taholle, kuten poliisille, sosiaalipäivystykseen ja/tai terveydenhuollolle sairaankuljetusavun välittämiseksi. Hätäkeskukseen soittamiselle on kansalaisella kuitenkin aika korkea kynnyks, eikä sieltä esim. ohjata järjestöjen palveluihin

Poliisi

Tavallisesti poliisi on ensimmäinen – joskus ainoa - viranomainen, jonka uhri kohtaa. Poliisi kohdataan jo hälytystilanteessa tai myöhemmin rikosilmoitusta tehtäessä. Poliisin ohjeistuksen mukaan poliisiin tulisi ohjata uhri sen viranomaisen tai vapaaehtoisjärjestöjen piiriin, jolla on parhaat edellytykset uhrin auttamiseksi. Rikosrekisteri-ilmoitukseen on vuonna 2007 lisätty kohta uhrien tukipalveluun ohjaamisesta.

Poliisilta voi hakea heti voimaan tulevaa väliaikaista lähestymiskieltoa, jonka tarkoitus on ehkäistä rikoksia ennalta ja parantaa mahdollisuuksia puuttua vakavaan häirintään. Vuodesta 2005 lähestymiskielto on voitu määrätä myös perheen sisäiseksi, jolloin määrätyn henkilön on poistuttava yhteisestä asunnosta eikä hän saa palata sinne. Poliisi valvoo kieltoja ja voi käyttää pakkokeinoja niitä rikottaessa..

Oikeusapu ja oikeusapuhjaus

Uhri voi käyttää oikeudellista apua tehdessään rikosilmoitusta poliisille sekä kuulustelussa ja oikeudenkäynnissä. Pieni- ja keskituloisilla on mahdollisuus saada valtion varoista oikeusapua. Avustajan palkkio maksetaan uhrin tuloista riippuen joko kokonaan tai osittain valtion varoista. Oikeusavun antamista varten valtiolla on oikeusaputoimistoja, jotka sijaitsevat yleensä samoilla paikkakunnilla kuin käräjäoikeudet. Apua voi hakea mistä tahansa valtion 60 oikeusaputoimistosta, jonka julkiset oikeusavustajat sitä tarjoavat. Oikeusapuun kuuluu mm. oikeudellinen neuvonta, tarpeelliset toimenpiteet ja avustaminen tuomioistuimissa tai muussa viranomaisessa.

Oikeusapuhjausta annetaan myös valtakunnallisesta puhelinpalvelusta (arkisin klo 9-15; lisäksi ruotsin- ja saamenkielinen palvelu). Puhelinpalvelussa ohjataan kysyjää eteenpäin asian selvittämisessä, mutta ei anneta vastuksia oikeudellisiin ongelmiin. Oikeusapuhjauksen yhden viikon tilasto-otannan mukaan rikosasioita oli kolmanneksi eniten (55/307). Kaikista yhteydenotoista 105 ohjattiin muualle.

Syyttäjän toiminta

Uhrin ja syyttäjän välinen kontakti vaihtelee tapauksesta riippuen. Joissakin tuomioistuimissa syyttäjä huolehtii oikeudenkäyntiin liittyvistä käytännön järjestelyistä ja voi helpottaa asianomistajan asemaa esim. oikeudenkäyntiin liittyvillä tilajärjestelyillä.

Tuomioistuimet toimet uhrin aseman parantamiseksi

Tuomioistuin voi myöntää uhrille esitutkintaan ja oikeudenkäyntiin oikeudellisen avustajan, jos kyseessä on seksuaalirikos tai läheisen tekemä väkivalta tai muu väkivaltarikos. Jos henkilö on joutunut perheväkivallan, muun väkivaltarikoksen tai seksuaalirikoksen uhriksi ja hänen voidaan katsoa tarvitsevan tukea esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä, tuomioistuin voi määrätä uhrille tukihenkilön. Tuomioistuimen myöntämän avustajan ja tukihenkilön palkkiot/kulut maksetaan

valtion varoista uhrin tuloista riippumatta. Maksuttoman, tehtävään koulutetun tukihenkilön voi saada myös uhrien tukijärjestöistä.

Varsin usein rikoksen uhrilla on myös ”todistajan” rooli eli häntä kuullaan oikeudessa asianosaisena todistelutarkoituksessa. Tällöin myös monet todistajaa koskevat prosessisäännökset tulevat sovellettaviksi rikoksen uhriin. Tämä rikoksen uhrin kaksoisrooli rikosprosessissa saattaa vaikeuttaa asioita ja lisätä uhrin avun tarvetta. Erityisesti ongelmana ovat pelkäävät todistajat /asianosaiset. Myös kansainväliset sopimukset edellyttävät panostamista todistajien ja heihin rinnastettavissa olevien asianosaisten suojeluun.

Tulkkaus

Uhrin on saatava käyttää osaamaansa kieltä kaikissa rikoksen selvittämiseen liittyvissä asioissa. Tarvittaessa uhreille on järjestettävä tulkkaus jollekin hänen osaamalleen kielelle. Tulkkausta voidaan tarvita esim. poliisikuulustelussa, lääkäriissä ja oikeudenkäynnissä. Viranomaisella on velvollisuus huolehtia tulkin kutsumisesta paikalla, jos sillä itsellään ei ole tulkkaukseen riittävää kielitaitoa.

Sosiaalipalvelut

Sosiaaliviranomaiset auttavat uhreja erilaisissa tilanteissa. Väkivallan uhri voi hakea toimeentulotukea esim. terveydenhoitokustannusten vuoksi. Kuntien sosiaalipalvelujen käyttö perustuu yleensä yhteydenottoon ja varattuun asioimisaikaan. Sosiaalipäivystyksellä tarkoitetaan välttämättömien ja kiireellisten sosiaalipalveluiden järjestämistä tavanomaisten aukioloaikojen jälkeen siten, että eri vuorokaudenaikoina pystytään vastaamaan välittömiin avun tarpeisiin kriisi- ja hätätilanteissa. Iltaisin ja viikonloppuna tehtävä työ painottuu perheiden lastensuojelutilanteisiin, nuorten kriisitilanteiden hoitamiseen sekä perheväkivaltilanteisiin poliisin toimenpiteiden rinnalla. Kattavan sosiaalipäivystyksen luominen vuoteen 2007 mennessä on osa sosiaalialan kehittämishanketta ja myös sisäisen turvallisuuden ohjelmaa. Käytännössä päivystys ei kuitenkaan toimi koko maassa yhtä hyvin.

Monilla paikkakunnilla on hyviä kokemuksia sosiaalityön palvelujen järjestämisestä poliisiasemilla. Kun laitoksella työskentelee sosiaalityöntekijä, poliisin työssä esiin tuleviin sosiaaliset ongelmat voidaan ottaa työn alle välittömästi. Uhrien tukemiseen - lastensuojelua lukuun ottamatta - ei aikaa kuitenkaan tahdo jäädä, sillä mm. nuoret rikoksenteijät työllistävät sosiaalityöntekijöitä.

Mikäli lapsi havaitaan olevan suojelun tarpeessa, sosiaaliviranomaiselle tulee tehdä lastensuojeluilmoitus. Jos avohuollon menetelmät lapsen auttamiseksi eivät riitä, kunnalla on velvollisuus ottaa lapsi huostaan ja järjestää hänelle sijaishuolto. Kiireellinen huostaanotto joudutaan tekemään, jos lapsi tarvitsee apua välittömästi.

Turvakodit ovat osa sosiaalipalvelujärjestelmää, jonka järjestäminen kuuluu kuntien vastuulle joko suoraan tai hankkimalla palvelu muutoin.

Terveyspalvelut

Rikos saattaa aiheuttaa uhrille vammoja, joiden hoitamiseksi tarvitaan terveydenhuollon toimenpiteitä. Toisinaan terveyskeskuskäynti voi riittää, mutta joissakin tapauksissa vaaditaan pitkää sairaalajaksoa ja kuntoutusta. Fyysisten vammojen hoidon lisäksi myös psyykinen ammattiapu saattaa olla tarpeen. Terveydellinen tutkimus on usein ensimmäinen ja tärkein askel väkivallan aiheuttaman kriisin käsittelyssä. Lääkärintausunnolla on olennainen merkitys, sillä sitä käytetään usein todistusaineistona oikeudenkäynnissä.

Vahingonkorvaukset

Jos tuomioistuim velvoittaa rikoksentehtäjän maksamaan vahingonkorvauksia, korvauksia voi hakea tekijän lisäksi myös Valtiokonttorista, vakuutusyhtiöstä tai Kelasta. Korvauksia valtion varoista maksetaan pääasiassa henkilövahingoista, esim. sairaanhoitokuluista sekä kivusta ja särystä, pysyvistä haitasta ja henkisestä kärsimyksestä. Uusi rikosvahinkolaki tuli voimaan 1.1.2006. Uutta on, että korvauksia kärsimyksestä aletaan myöntää myös törkeiden väkivaltarikosten uhreille (vuoden 2008 alusta). Korvauksille on asetettu ylärajat. Uusi laki helpottaa myös korvauksen hakemista toisesta EU-maasta.

Sovittelu

Sovittelutoimintaa koskeva laki tuli voimaan vuoden 2006 alussa. Toiminta valtakunnallistettiin ja sovittelun järjestämistä aiheutuvat kustannukset siirtyivät maksettaviksi valtion varoista. Sovittelun yksi tarkoitus on käsitellä rikoksesta uhrille aiheutuneita henkisiä ja aineellisia haittoja sekä pyrkiä omatoimisesti sopimaan toimenpiteistä niiden hyvittämiseksi. Koulutetut, vapaaehtoiset sovittelijat ohjaavat rikosasian osapuolia löytämään sovinnon. Rikosasia voidaan käsitellä tuomioistuimessa, vaikka tapaus olisikin soviteltu. Lainsäätäjän tarkoitus oli, että lähisuhdeväkivaltatapauksia soviteltaisiin vain poikkeuksellisesti. Näissä tapauksissa aloitteen sovittelusta sovittelutoimistolle saa tehdä vain poliisi tai syyttäjä. Tilastojen mukaan perheväkivallan sovittelu on kuitenkin melko yleistä.

Liite 3. Järjestöjen uhreille tuottamat palvelut

Rikosuhripäivystys

Rikosuhripäivystyksen (RIKU) palvelut on tarkoitettu kaikille rikoksen uhreille, todistajat ja uhrin läheiset mukaan lukien. RIKUn palveluita on valtakunnallinen auttava puhelin (ma-ti klo 13-21 ja ke-pe klo 17-21), juristin puhelinneuvonta (ma-to klo 17-19) sekä internet-tukipalvelu (www.rikunet.fi). Alueellisena palvelumuotona on tukihenkilötoiminta ja todistajien tuki. Todistajantukipäivystystä on Rovaniemen käräjäoikeudessa; tavoitteena on laajentaa päivystystä muihinkin käräjäoikeuksiin. Uutena on käynnistynyt hanke laajentaa RIKUn palvelua ulkomaalaistaustaisten rikoksen uhrien tukemiseksi. - RIKUn puhelimeen soittaminen maksaa lankapuhelimesta soitettuna 8,21 s/puhelu + 2s/min ja matkapuhelimesta 8,21 s/puhelu + 22,9s/min.

RIKUn toiminnasta vastaavat Ensi- ja turvakotien liitto ry, Suomen ev.lut. kirkon Kirkkohallitus, Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry, Suomen Mielenterveysseura ry, Suomen Punainen Risti, Suomen Setlementtiliitto ry ja Naisasialiitto Unioni ry. Palkattuja työntekijöitä toiminnassa on parikymmentä, minkä lisäksi on sama määrä sivutoimisia yhdyshenkilöitä. Vapaaehtoisia on n. 350. Tyypillisiä vapaaehtoistehtäviä ovat puhelinpäivystys, tukihenkilötoiminta, erilaiset tiedotukselliset tehtävät ja etsivä työ. RIKUlla on kahdeksan aluetoimistoa/palvelupistettä ja 17 muuta palvelupistettä. Valtakunnallisesti toimintaa koordinoi Helsingissä sijaitseva keskustoimisto. Palvelut ovat puhelumaksuja lukuun ottamatta asiakkaalle maksuttomia.

Vuonna 2006 naisia asiakkaista on 73 % ja miehiä 27 %. Valtakunnallisiin puhelimiin tulee vuosittain lähes 2000 puhelua: auttavaan puhelimeen noin 1400 (kysyntä 4000), juristin puhelinneuvontaan noin 500 (kysyntä 1800), todistajantukipuhelimeen n. 50. Tukisuhteita on n. 950, näistä 130 todistajan tukisuhteita käräjäoikeudessa. Muita asiakaskontakteja toimipisteissä on noin 4600. Rikunetistä ei vielä ole tilastoa; tuntuman mukaan kysymyksiä tulee päivittäin.

Toiminta rahoitetaan pääosin Raha-automaattiyhdistyksen varoilla ja lisäksi valtion toiminta-avustuksilla, omalla lehtituotolla ja alueellisilla toiminta-avustuksilla.

Turvakodit

Turvakodit tarjoavat kriisiapua ja välittömän suojan ja tukea lähisuhdeväkivaltilanteissa eläville. Suurin osa turvakodeista päivystää ympäri vuorokauden. Kodissa voi asua väliaikaisesti kriisitilanteen vaatiman ajan, muutamasta päivästä jopa pariin kuukauteen. Avopalvelut tarjoavat pitkäaikaista tukea väkivallan aiheuttaman tilanteen ratkaisemiseen ja siitä selviytymiseen. Turvakotien tulisi olla osa sosiaalipalvelujärjestelmää, jonka järjestämisestä vastaavat kunnat.

Turvakoteja ylläpitävät mm. Ensi- ja turvakotien liiton jäsenjärjestöt, joilla on 14 kotia eri puolilla Suomea. Muiden tahojen ylläpitämiä turvakoteja on parillakymmenellä paikkakunnalla; lisäksi muutamilla kunnilla on omia turva- ja tukiasuntoja. Väkivaltaa kokeneille maahanmuuttajanasille ja -lapsille tarkoitettu Monika Naiset liitto ry:n Monakoti on ainoa salainen turvakoti, joskin myös Ensi- ja turvakotien liiton turvakodit voivat tarvittaessa auttaa asukkaan sijaintipaikan salaamisessa esim. siirtämällä asiakkaan toisen paikan turvakotiin. Turvakotipaikkoja on maassamme runsas sata.

Ensi- ja turvakotien liiton turvakodeissa asiakkaita on vuodessa (v. 2006) lähes 2800; näistä lapsia 1500 ja aikuisia n. 1300; naisia 1200, miehiä 55. Suomenkieltä äidinkielenään puhuvia 85 %, ruotsinkielisiä 1 %. muita 15 %. Hoitovuorokausia kertyy yli 40 000.

Turvakotien rahoitus tulee lähes kokonaan kunnilta. Henkilöstöä (v.2005) liiton turvakodeissa on runsaat 40, minkä lisäksi yhdistetyissä ensi- ja turvakodeissa työskentelee runsaat 70 työntekijää.

Raiskauskriisikeskus Tukinainen

Raiskauskriisikeskus Tukinainen tarjoaa tukea seksuaalisen väkivallan ja/tai hyväksikäytön kohteeksi joutuneille naisille, tytöille ja heidän läheisilleen. Tukinaisella on kriisipäivystys, ryhmä- ja muita tukimuotoja. Lisäksi on valtakunnallinen maksuton kriisipuhelin (ma-to klo 9-15, la-su klo 15-21) ja maksuton juristipäivystys (ma-to klo 14-17). Toimipisteet ovat Helsingissä ja Jyväskylässä. Terapeuttiset ja juridiset palvelut ovat asiakkaille maksuttomia. Tukinaisen tiloihin on kulku myös pyörätuolilla.

Kriisipäivystyspuheluista on tehty arviointi vuonna 2006. Ensisijaiseksi määritellyn yhteydenoton perusteella raiskausta, raiskausyritystä tai seksuaalista väkivaltaa käsitteli 40 % puheluista, lapsuuden aikaista seksuaalista hyväksikäyttöä 21 %. Kun puhelun aiheena oli raiskaus, soittajana oli 80 %:ssa tapauksista uhri itse. Soittajista 45 % oli saanut aiempaa psykiatrista hoitoa. Yleisin uhrin ikä oli 21-30 vuotta (34 %); 16-20 –vuotiaita oli 20 % ja 11-15-vuotiaita 8 %. Yli 60-vuotiaita oli soittajista 2,5 %. Inestisiä kokeneet ottavat monesti yhteyttä vasta kauan tapahtuneen jälkeen. Lähes neljännes soittajista otti yhteyttä, kun teosta oli kulunut yli 10 vuotta. Miespuolisten asiakkaiden / miesasiakkaita koskevat ammattilaisten yhteydenotot lisääntyivät. Suunnitteilla on ryhmä seksuaalista hyväksikäyttöä ja väkivaltaa kokeneille miehille. Tukinaisen juristin työssä alaikäisiin kohdistuneet seksuaalirikokset olivat korostetusti esillä.

Tukinaisella on henkilökuntaa kolmisenkymmentä (lokakuu 2007): 7 kokopäiväistä kriisityöntekijää, 14 tuntityöntekijää (puhelinpäivystäjiä ja ryhmänvetäjiä), 1 kokopäiväinen ja 2 osa-aikaista juristia ja tukipalveluissa 4 kokopäiväistä henkilöä sekä 1 tuntityöntekijä. Tukinaisen pääasiallinen rahoittaja on Raha-automaattiyhdistys.

Monika-Naiset liitto ry

Monika-Naiset liitto ry:n palvelut on kohdennettu väkivaltaa kokeneille maahanmuuttajanaisille ja -lapsille. Liitto tarjoaa matalan kynnyksen palveluja, oikeudellista neuvontaa ja turva-asumispalveluja. Apua on mahdollista saada useilla eri kielillä ja asiakas saa tarvittaessa tukihenkilön. Monika-Naisilla on Suomen ainoa valtakunnallinen puhelin, joka päivystää ympäri vuorokauden. Palveluja tarjotaan neljällä paikkakunnalla liiton voimavarakeskuksissa (Helsinki, Vantaa, Turku ja Kemi). Turvakoteja on yksi (Mona-koti, jossa 10 aikuispaikkaa). Se toimii salaisessa osoitteessa tarjoten asumis- ja erityispalveluja monikulttuurisille naisille ja lapsille, jotka ovat välittömässä hengenvaarassa lähisuhdeväkivallan vuoksi. Palvelut ovat asiakkaille maksuttomia.

Vuosittain liitolla on 400-500 asiakasta ja asiakaskäyntejä n. 2600. Kaikkiaan asiakkaita on ollut 50 eri maasta. Pääkaupunkiseudun voimavarakeskus Monikassa kävi vuonna 2006 n. 280 asiakasta ja yhteydenottoja tuli lähes 1500 (kolme kertaa enemmän kuin edellisvuonna). Suurin osa asiakkaista oli kotoisin Venäjältä. Asiakassuhde saattaa kestää pitkäänkin, ja asiakkaat tarvitsevat useasti

tukihenkilöä asioiden hoitamisessa. Lähes puolella asiakkaista oli alaikäisiä lapsia. Vuoden 2007 alkupuoliskolla ihmiskauppaan liittyviä tapauksia tunnistettiin viisi.

Liitolla on 22 monikulttuurista kokopäiväistä työntekijää. Lisäresurssina toimivat monietniset vapaaehtoistukihenkilöt, joita verkostossa on koulutettuna 170. Aktiivisesti mukana olevia tukihenkilöitä on nelisenkymmentä. Kriisi- ja kuntoutuspalveluja annetaan 16 eri kielellä. Toiminta rahoitetaan osittain Raha-automaattiyhdistyksen tuella. Voimavarakeskus Monikaa rahoittaa lisäksi Helsingin kaupunki. Vantaalla toimitaan yhteistyössä Vantaan kaupungin kanssa, joka myös tukee toimintaa.

Naisten linja

Naisten linja on maksuton valtakunnallinen puhelinpalvelu, jossa annetaan neljällä kielellä neuvontaa, ohjausta ja tukea väkivaltaa, uhkaa tai pelkoa kokeneille naisille ja tytöille sekä heidän läheisilleen. Tietoa annetaan myös internetissä ja sähköpostitse. Lisäksi yhdistys järjestää Helsingissä avointa ryhmätoimintaa väkivaltaa kokeneille naisille kerran viikossa. Puhelinlinja päivystää 20 tunti viikossa: suomeksi ma-pe klo 16-20, ruotsiksi ke klo 16-20, venäjäksi ma klo 16-20 ja englanniksi pe klo 16-20.

Puheluita tulee vuodessa noin 1500, minkä lisäksi soittoyrityksiä noin 1000. Ryhmätoiminnassa on mukana 4-8 henkilöä.

Henkilökuntaa on yksi kokopäiväinen projektipäällikkö ja yksi osa-aikainen projektisihteeri (15 h/vko). Päivystäjät ovat tehtävänsä koulutettuja vapaaehtoisia, joita on n. 60. Uusia päivystäjiä koulutetaan vuosittain. Toiminta on ammatillisesti ohjattua.

Naisten linja on toiminut vuodesta 2002 Raha-automaattiyhdistyksen rahoittaman kahden eri projektin turvin. Helsingissä järjestettävän ryhmätoiminnan rahoittaa Helsingin kaupunki. Vuoden 2008 alusta yhdistys pääsi Raha-automaattiyhdistyksen kohdennetun toiminta-avustuksen piiriin.

Lapsityö, lastensuojelu ja nuorten tukipalvelut

Lapsityötä tehdään kaikissa **turvakodeissa** ja niiden avopalveluissa. Huomio kiinnitetään väkivallalle altistuneen lapsen kokemuksiin ja heidän näkökulmansa esiin nostamiseen. Lapsia turvakotien asiakkaista on 55%. Myös edellä mainituissa uhrien tukijärjestöissä voidaan kohdata lapsia ja nuoria joko uhreina tai autettaessa naisia, joilla on alaikäisiä lapsia.

Lastensuojelun Keskusliitto toimii lastensuojelun kehittäjänä ja lasten puolestapuhujana yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Liitolla on maksuton lasten ja nuorten puhelin, joka päivystää ma-to 13-22, su 17-20. Liitolla on useita kehittämishankkeita, kuten Älä lyö lasta –kampanja, jolla pyritään asennemuutokseen lasten kuritusväkivaltaa vastaan.

Mannerheimin Lastensuojeluliitolla on lasten ja nuorten maksuton puhelin ja netti. Puhelinpalvelussa päivystävät koulutetut vapaaehtoiset ma-pe 14-20 ja su 17-20. Liitolla on myös vanhempainpuhelin (maksullinen, päivystys 15 h/ vko) ja netti. Liitolla on 13 piiritoimistoa ja 565 paikallisyhdistystä järjestämässä toimintaa. projekteja ja hankkeita.

Pelastakaa lapset ry on valtakunnallinen lastensuojelujärjestö, jolla 93 paikallisyhdistystä ja niiden kautta yksittäisiä jäseniä. Toimintamuotoihin kuuluu mm. lastensuojelu (mm. lomakoti, tukiperhe,

tukihenkilö, perhesijoitus), vaikuttamistyö ja nettihankkeet, joilla edistetään lasten turvallisuutta ja hyvinvointia sekä lasten oikeuksia uusiin viestintäteknologioihin liittyen.

Suomen Punaisen Ristin Nuorten turvatalot (Helsinki, Vantaa, Espoo, Tampere ja Turku) antavat apua ja tukea vaikeassa elämäntilanteessa oleville alle 19-vuotiaille nuorille sekä heidän perheilleen.

Tyttöjen taloja on Helsingissä, Tampereella, Oulussa ja Turussa. Esim. Helsingin Tyttöjen talo on yhteistyöhanke, josta vastaavat Kalliolan nuoret ry, Setlementtinuorten liitto ry ja Helsingin kaupungin nuorisosiain keskus. Toiminta on suunnattu 10-28 –vuotiaille tytöille ja nuorille naisille. Vuorovaikutteiset tyttöjen ryhmät on keskeisin toimintamuoto. Ryhmiä järjestetään esim. seksuaalista väkivaltaa kokeneille ja päihdeperheiden tytöille. Talo on auki ma-to klo 14-20, ke klo 14-17. – Tyttöjen talo- toimintaa tukee myös Raha-automaattiyhdistys.

Non Fighting Generation ry tekee nuorten elämäntilanteeseen vaikuttavaa elämäntaidollista kasvatustyötä, yksilötyötä nuoren auttamiseksi vaikeissa elämäntilanteissa sekä ohjaa nuorten keskusteluryhmiä. Järjestöllä on mm. perheväkivalta- ja päihdeperheiden nuoret – projekteja, jotka on suunniteltu 12-18 –vuotiaille nuorille. Marraskuussa 2007 NFG on avannut uuden ”Minua kiusataan”-palvelun, joka toimii puhelinpalveluna arkisin klo 9-17 ja sähköpostilla. Järjestöllä on keskustuimisto ja Nuorten Toimintakeskus Helsingissä sekä Mikkelissä Itä-Suomen aluetoimisto.

HelsinkiMission Nuorten Kriisipisteissä (Sörnäinen, Itäinen) on nuorille kohdennettua vapaaehtoisten tukihenkilötoimintaa ja vertaisryhmiä sekä kriisipuhelimet. Toiminnan päärahoittajia ovat Helsingin kaupunki, Raha-automaattiyhdistys, ARA ja useat säätiöt.

Väestöliitto aloitti vuonna 2006 kolmivuotisen NUSKA (Nuorten Seksuaalinen Kaltoinkohtelu) - Kohtaamisprojektin, jossa tuetaan seksuaalista kaltoinkohtelua kokeneita 12- 17-vuotiaita nuoria. Palvelu sisältää internet- ja puhelin-keskustelumahdollisuudet.

Miestyö ja väkivallan katkaisemiseen liittyvät tukipalvelut

Ensi- ja turvakotien liitto toteuttaa kahdeksalla paikkakunnalla **Jussi-työtä**, joka on suunnattu väkivaltaisesti käyttäytyville miehille väkivaltakierteen katkaisemiseksi ja ehkäisemiseksi. Samaan päämäärään tähtää **Lyömätön Linja Espoossa**, jonka Väkivallan katkaisu –ohjelman avulla miehet voivat kehittää itselleen valmiuksia ja välineitä väkivallan käytöstä eroon pääsemiseen. – **Miehen linja** tarjoaa apua ja tukea maahanmuuttajamiehille perheväkivallan käsittelemiseen ja selvittämiseen. Raha-automaattiyhdistys on jatkanut hankerahoitusta vuoteen 2009 asti, minkä lisäksi toimintaa tukee Espoon kaupunki.

Ensi- ja Turvakotien liiton Vaiettu Naiseus - projekti (2004-2008) tähtää naisen lähisuhteissaan käyttämän väkivallan tunnistamiseen, nimeämiseen ja hoitamiseen.

Kirkon palvelut

Kirkon **palveleva puhelin** on seurakuntien ylläpitämä auttava puhelin. Soittoihin vastaavat koulutetut vapaaehtoiset, jotka ovat saaneet myös kriiseihin ja suuronnettomuuksiin liittyvää koulutusta. Päivystäjillä on valmiuksia kuuntelemiseen ja keskustelemiseen. Suomeksi päivystetään

su-to klo 18-01 ja la klo 18-03, ruotsiksi joka ilta klo 20-24; tarvittaessa puhelimet voivat väliaikaisesti lisätä päivystysaikaansa. Vuonna 2006 päivystäjiä oli n. 2050, joista 1/3 vapaaehtoisia ja 2/3 kirkon työntekijöitä. Lankapuhelimesta puhelu maksaa paikallispuhelun verran, kännykässä laskutusperusteena oman operaattorin puheluhinnat. Verkon auttamispalvelu **Palveleva netti** toimii osoitteessa evl.fi/palvelevanetti. Viesteihin vastataan viiden päivän kuluessa. Palvelevassa netissä väkivalta tuli aiheena esille 6 %:ssa viesteistä (v. 2006). Puheluista väkivalta-aihe esiintyi n. 2 % (keskusteluja yhteensä n. 42 000). Perheväkivaltaa esiintyi 1 % ja muuta väkivaltaa 1,4 %.

Perheasiain neuvottelukeskuksissa selvitetään mm. parisuhteeseen ja perheeseen liittyviä kysymyksiä. Useimmissa perheasiain neuvottelukeskuksissa suoritetaan myös perheasiain sovittelua. Neuvonnan asiakkaaksi voi hakeutua myös kirkkoon kuulumattomat. Palvelut ovat maksuttomia. Neuvottelukeskuksia on 41 kpl. Niistä monet toimivat kunnan ja seurakunnan yhteisenä työmuotona. Kunnat hankkivat yhä enenevässä määrin perheasioiden sovittelun ostopalveluna perheasiain neuvottelukeskuksilta. Jokaisessa keskuksessa on yksi tai useampia perheneuvontatyöhön erikoistuneita perheneuvoja. Vuonna 2006 asiakkaina oli n. 17 600 henkilöä, joista 51 % naisia. Heidän ilmoittamista tulositystä väkivalta oli mainittu perusteeksi 4,5 % tapauksista.

Kriisitilanteissa kirkko osallistuu ihmisten henkiseen huoltoon. **Kirkon Henkinen Huolto** (HeHu) on hiippakuntiin ja seurakuntiin luotu organisaatio, joka huolehtii käytännön toimenpiteistä kriisitilanteissa.

Väkivallasta sovintoon –projektin (2004–2010) loppuvuosien keskeinen tavoite on tukea tiedon välittämisen ja koulutuksen avulla väkivallan ehkäisytyötä paikallisella tasolla. Projektin verkkosivuja tullaan kehittämään tietopankiksi väkivallan ehkäisytyöhön tekeville (www.evl.fi/vakivallastasoovintoon).

Kirkkohallituksen diakonian ja yhteiskuntatyön yksikkö (KDY) on yksi **Rikosuhripäivystyksen** toteuttajista ja edustettuna sen johtoryhmässä. Lisäksi paikallisseurakunnat ovat mukana RIKUN alueellisissa työryhmissä.

Kirkkohallitus osallistuu sosiaali- ja terveysministeriön organisoimaan varhaisen puuttumisen **Varpu-hankkeeseen**. Kirkkohallitukseen on perustettu oma Varpu-työryhmä. Vuonna 2008 Kirkkohallitus järjestää kaikissa hiippakunnissa Varhaisen puuttumisen päiviä.

Tukipalvelut vanhusuhreille

Suomen Vanhusten turvakotiyhdistys SUVANTO on erityisasiantuntijayhdistys, jonka toiminnan tarkoituksena on ikääntyneisiin kohdistuvan kaltoinkohtelun, hyväksikäytön ja väkivallan ehkäisy ja ilmiön näkyväksi tekeminen. Yhdistys palvelee yksityishenkilöitä ja ikääntyneiden parissa työskenteleviä ammattilaisia. Yhdistys järjestää koulutus- ja tiedotustilaisuuksia, antaa neuvonta- ja asiantuntija-apua sekä ylläpitää puhelinneuvontapalvelua. Suvannolla on meneillään VANKKA VERKKO -projekti –ikäihmisten kaltoinkohtelun ehkäisy moniammatillisen verkostotyön ja vertaistukitoiminnan avulla (v. 2006–2010). Projektia toteutetaan Raha-automaattiyhdistyksen tuella

HelsinkiMissiolla on auttavat puhelimet eläkeikäisille (Aamukorva klo 05–09; Senioripysäkki arkisin klo 9–17). Puhelimeen vastaavat koulutetut vapaaehtoiset. Myös sähköpostilla voi ottaa yhteyttä. Kriisipuhelimeen voi soittaa mm. jos kokee turvattomuutta tai on kokenut väkivaltaa.

Muut kriisipalvelut

Suomen Mielenterveysseura on merkittävä valtakunnallinen toimija mm. lähisuhdeväkivallan uhrien tukijana. Seuralla on valtakunnallinen kriisipuhelin, joka päivystää ma-pe 9-06 ja la 15-06 sekä su 15-22. Puhelut maksavat lankapuhelimesta 8,21 snt/puhelu + 2 snt/min, matkapuhelimesta 8,21 snt/puhelu + 22,9 snt/min. Parillakymmenellä paikkakunnalla on kriisikeskuksia, jotka tukevat selviytymistä erilaisissa elämän kriisitilanteissa. Internetissäkin toimii tukikeskus, josta voi saada apua kriisikeskuksen työntekijöiltä tai vapaaehtoisilta (www.tukinet.net)

Suomen Punainen Risti tarjoaa henkistä tukea laajemmissa kriiseissä mm. avaamalla tarvittaessa tukipuhelimen.

HUOMA - Henkirikoksen uhrin läheiset ry on vertaistukiryhmä niille, joiden omainen tai läheinen on kuollut väkivaltarikoksen uhrina. Väkivaltainen kuolema on omaisille ja läheiselle niin suuri trauma, että he tarvitsevat erityistä apua ja tukea. Tavoitteena on tukea omaisia traumaattisen menetyksen jälkeen ja edistää selviytymistä. Yhdistyksellä on puhelinpäivystystä su ja ma klo 18-20. Jäsenistö (tällä hetkellä noin 100) muodostaa vertaisverkoston ja puhelimessa päivystää koulutettu yhdistyksen jäsen. Joillakin paikkakunnilla on vertaisryhmätoimintaa. Lisäksi jäsenille järjestetään kuntoutusviikonloppuja kahdesti vuodessa. Yhdistys on saanut 3 vuoden projektirahoituksen vuonna 2006 HUOM!-projektiin. Rahoitus tänä vuonna oli 52.000 €